

A VILÁGHÁBORU OKIRATAI

ÖSSZEKÖTÖTTA
EDUARD BERNSTEIN

II.

AZ ANGOL KÉKKÖNYV

1. A MINISZTEREK TÖRTÉNELMI FEJTEGETÉSEI
ÉS NYILATKOZATAI

NÉPSZAVA-KÖNYVKERESKEDÉS KIADÁSA
BUDAPEST, VII. KERÜLET, ERZSÉBET-KÖRUT 35

Ára 40 fillér

XXXVI 3, a

A VILÁGHÁBORU OKIRATAI

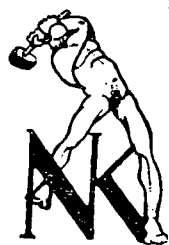
ÖSSZEÁLLITOTTA
EDUARD BERNSTEIN

II.

AZ ANGOL KÉKKÖNYV NAGYBRITÁNIA ÉS AZ EURÓPAI VÁLSÁG

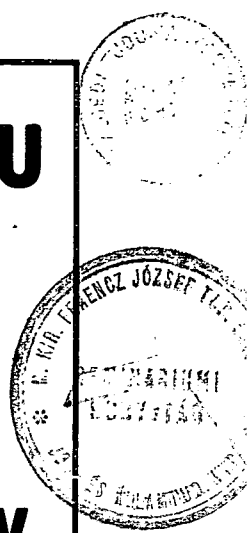
LEVÉLVÁLTÁS ÉS PARLAMENTI NYILATKOZATOK AZ
ESEMÉNYEK BEVEZETŐ LEIRÁSÁVAL

1. A MINISZTEREK TÖRTÉNELMI FEJTEGETÉSEI
ÉS NYILATKOZATAI

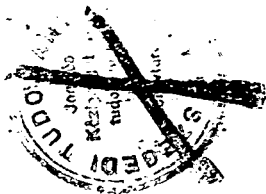

JOG ÉS ÁLLAMTUD. KAR
Szekciós irod. levéltár
Leírás szám: 1552a

A NÉPSZAVA-KÖNYVKERESKEDEÉS KIADÁSA
BUDAPEST, VII. KERÜLET, ERZSÉBET-KÖRUT 35. SZÁM

~~.....~~
Lelt. szám: ua 14182
~~.....~~

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
Állam- és jegyzék könyvtára
Lelt. szám: ~~.....~~

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
Állam- és jegyzék könyvtára
Leltári szám: 87583/13
2004 JÚL. 01

„Világosság“-könyvnyomda rt. Budapest, VIII., Centi-utca 4.

~~SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
Állam- és jegyzék könyvtára
Leltári szám: 10862/14~~

Előszó a magyar Kiadáshoz.

„*A Világháboru okiratai*“-nak ez a második és az utána következő harmadik füzeté annak a magatartásnak a diplomáciai leírását tartalmazza, amelyet az angol külügyi hivatal és az angol kormány tanusított az európai válság során. Az ilyen iratok olvasásánál sohasem szabad elfelejteni, hogy *egyoldalú* információkkal állunk szemben, amelyeknek esetleges ferdtései, vagy félrevézető célzatait két okból is igen nehéz azonnal észrevenni. Először, mert a diplomácia nyelvvezete igen bonyolult és sokszor szándékosan is homályos vagy kétértelmű, másodsor, mert az ilyen iratok közlésénél a kormányok teljesen önkényesen járhatnak el és szabadon válogathatják meg, hogy saját céljaiknak megfelelően mit terjesszenek a közönség elé és mit hallgassanak el. Ezért az olyan bonyolult nemzetközi válságot, mint azt, amely a mostani világháborura vezetett, helyesen megítélni csak úgy lehet, ha *valamennyi* érdekelt kormány állásfoglalásait ismerjük és ha az eseményeket valamennyiök szempontjainak megvilágításában láthatjuk. Ajánlatos tehát, hogy a füzetek olvasói valamennyi hatalom diplomáciai jelentéseit elolvassák, különösen pedig, hogy az angol kékkönyv vagy az orosz és francia színes könyvek jelentéseit egybevevessék a *német fehérekönyv és az osztrák-magyar vöröskönyv* jelentéseivel.

Előszó.

Az angol parlamentnek 1914 augusztus 6-iki ülése elé, amelyen az angol kormánytól követelt hadihitelt tárgyalták, az angol kormány fehérekönyvet terjesztett, amelynek ez volt a címe: „Az európai válságra vonatkozó levélváltás“. Ez a fehérekönyv nem volt összefüggő leírása az angol kormány politikájának, hanem pusztán, igaz, hogy kimerítő összefoglalása azoknak a sürgönyöknek, amelyeket Sir Edward Grey, az angol külügyi államtitkár a berlini, belgrádi, brüsszeli, párisi, pétervári, római és bécsi nagykövetekkel és ügyvivőkkel váltott; együttvéve 159 szám. Sokkal később — 1914 október elején — jelent meg az e válságot tárgyaló kékkönyv. Ez a parlamenti fehérekönyvet tartalmazza és ki van egészítve a háborút megelőző eseményeknek az angol külügyi hivatal szempontjai szerint való hivatalos leírásával, a berlini és bécsi angol nagykövetek jelentéseivel az említett helyen való tartózkodások befejezéséről, valamint Sir Edward Grey-nek és Asquith miniszterelnöknek az alsóház 1914 augusztus 3., 4., 5. és 6. ülésein elmondott beszédeivel, amelyekre a bevezető történelmi rész, mint a maga kiegészítésére utal. Az egész több mint 100 sűrűn telenyomott oldal, nagy nyolcadrét alakú könyv.

Ebben a füzetben a kékkönyv bevezető történelmi leírását adjuk — amely ellenirat-féle a német kormány emlékiratával szemben — és Grey és Asquith minisztereknek a kékkönyvben közölt beszédeit és nyilatkozatait. A kékkönyvet tartalmazó második füzet — ezen gyűjtemény 3-ik füzete — az angol irat legfontosabb sürgönyeit és okiratait fogja közölni.

Az események bevezető történelmi vázlata.

1.

1914 július 23-án Ferenc Ferdinánd főherceg, Ausztria császárának unokaöccse, trónörökös és a hadsereg főparancsnoka elhagyta Bécsset, hogy a boszniai tartományban megtartandó hadgyakorlatokon résztvegyen. Vasárnap, 28-án meglátogatta Sarajevót, a tartomány fővárosát s keresztülkocsizott a városon nejének, Hohenberg hercegnőnek a kíséretében. Mialatt átkocsiztak az utcákon, egy gyilkos rátüzelte automobiljukra. Ugy a főherceg, mint a hercegnő meghaltak. Soha büntény mélyebb és általánosabb undort egész Európában nem ébresztett és soha semmiféle büntény nem volt kevésbé jogosult. A rokonszenv Ausztria irányában általános volt. Ugy Európa kormányai, mint közvéleménye, készek voltak arra, hogy segítségére legyenek minden, bármily szigorú intézkedésében, amelyet a gyilkos és bűntársai megbüntetésére szükségesnek találhatott.

Külföldi képviselőink jelentéseiből azonnal kitudt, hogy Ausztria-Magyarország sajtója és közvéleménye a felelősség egy nagy részét a szerb kormányra háritja, amelyről azt állítják, hogy forradalmi mozgalmat támogatott Bosznia és Hercegovina szerb lakossága között.

Hogy sok esztendőn keresztül ebben a két tartományban valóban volt erős szerb nemzeti mozgalom, az kétségtelen. A múlt század 70-es éveiben ennek a mozgalomnak egy korábbi alakja ezt a két tartományt, amelyek akkor a török birodalom részei voltak, fellázította a török kormány ellen, amely lázadás az 1877—78. évi orosz-török háboruban érte el csucspontját. Ez a lázadás nem szűnt meg, amikor Ausztria az 1870-iki berlini szerződés értelmé-

ben átvette e két tartomány közigazgatását. Ausztria akkor Törökországnak szavát adta, hogy ez a megszállás „a szultán Öfelségének e tartományokon való felségjogait nem fogja befolyásolni“. Azonban harminc évvel később, 1908-ban hirtelen kihirdette a birodalomhoz való csatolásukat, annektálásukat. Ugyanaz év október 7-én hivatalos lelkesedés és a néptömeg csüggedt magatartása mellett, diszsortüzek s harangzugás közben ünnepelték Sarajevóban az annexiót. A szerb nemzeti érzület azonnal megnyilvánult és a szerb kormány tiltakozott a hatalmaknál az annexió ellen, mint „a szerb nép érzéseinek, érdekeinek és jogainak súlyos sérelme“ ellen. Szerbia magatartása, kapcsolatban Oroszországnak és más hatalmaknak megnyilvánult bosszuságával, majdnem európai háborút okozott, hat havi rendkívüli feszültség után azonban sikerült rábírní arra, hogy olyan nyilatkozatot tegyen, amely szerint tiltakozását eljti és megígéri, hogy jó viszonyban fog élni Ausztriával. Nacionalista törekvései azonban tovább tartottak és megerősödtek az 1912—13. évi Balkánháborubán elért sikereivel, amelynek eredményei megcsorbultak azzal, hogy Ausztria az ő területi terjeszkedését ellenezte. Abban a mértékben, amelyben Szerbia növekedett, növekedett Ausztria bizalmatlansága szándékait illetően.

2.

É történelmi megvilágítás fényénél könnyen meg lehet érteni a szerbellenes izgalomnak azt a viharát, amely Ausztria-Magyarországot átjárta. Olyan izgalom volt ez, amelynek hazafiság és lojalitás voltak az alapjai. Európa hajlandó volt arra, hogy tulzásait megbocsássa és indító okai iránt rokonszenvet mutasson.

Azok a veszedelmek azonban, amelyeket Európa békéjére nézve magában hordott, rögtön kitüntek azokból a jelentésekből is, amelyek a londoni kormányhoz érkeztek. Sarajevóban és Zágrábban szerbellenes zavargások törték ki. A horvát tartomány-

gyűlés szerb tagjait társaik ilyen kiáltásokkal halmozták el: „Szerb gyilkosok!“ Bécsi néptömegek fenyegették a szerb követséget. Az osztrák sajtó szinte kivétel nélkül zabolátlan hangon szólott és Szerbia megfelelő megfenyítését követelte. A jelek azt mutatták, hogy a nép érzéseit az osztrák kormány osztja, sőt talán bátorítja. Ugy az angol, mint a német kormányok tudták, hogy a béke veszedelemben forog.

E jelentések láttára természetesen kötelességévé vált a nem érintett hatalmaknak, hogy azt a befolyást, amely felett rendelkeztek, oly irányban érvényesítsék, amely az igazságot és a békét összhangba tudta hozni. Mialatt azonban Ausztria közvéleménye és valamivel kisebb mértékben Németország közvéleményének a magatartása világos volt, sajnos, ugyanakkor az osztrák-magyar kormány szándékai szinte teljesen homályban maradtak. Az osztrák külügyi hivatal az orosz és angol követtel szemben hallgatott. Julius 7-én gondoskodott a kormány annak nyilvánosságra hozataláról, hogy egy közös osztrák-magyar miniszteri tanácskozás pusztán a boszniai nagyszerb propaganda elnyomatására vonatkozó belföldi rendszabályok kérdéseivel foglalkozott. Julius 28-án Magyarország miniszterelnöke a magyar parlamentben egy egészében véve békés beszédet tartott, amelyben a szerb állampolgárok többségének lojalitása mellett tört lándzsát. Julius 11-én a szerbiai bécsi követnek nem volt oka arra, hogy fenyegető jegyzéket várjon az osztrák kormánytól és még oly későn is, mint július 22-én, egy nappal azelőtt, hogy Belgrádban átnyújtották az osztrák ultimátumot, kijelentette Magyarország miniszterelnöke a parlamentben, hogy a helyzet nem jogosít arra a feltevéésre, hogy a dolgok komolyra fordulása szükséges vagy csak valószínű is.

Öfelsége kormánya tehát nagyrészt csak feltevésekre volt utalva. Tudnivaló volt, hogy a helyzet komollyá válhat, tudnivaló volt azonban az is, hogy Szerbia hajlandónak nyilatkozott minden olyan követelés teljesítésére, amely egy független állam felségjogaival összeegyeztethető. Tudvalevő volt.

hogyan az orosz és a francia, valamint a német kormányok véleménye szerint nem maga a szerb kormány hibáztatandó a büntetért, Szerbiának azonban késznek kell lennie arra, hogy annak a propagandának, amely látszólag büntetthez vezetett és amely állítólag szerb földről indult ki, utánajárjon és végét vesse. Sir Edward Grey azt javasolta Szerbiának, hogy tanúsítson mértékletességet és békülékenységet. A német nagykövetnek megígérte, hogy befolyását az orosz kormánynál ugyanebben az irányban fogja érvényesíteni. Többet tenni nem lehetett, mert még nem volt határozott bizonyíték arra, hogy szerb területet valóban forradalmi akciók alapjává tettek. Csak az volt tudható, hogy Sarajevóban haditörvényszék tárgyalta, amely tárgyalásait a nyilvánosság kizárásával tartotta meg. A szerb kormány kijelentette, hogy csak arra vár, hogy az osztrák kormány az ily módon gyűjtött bizonyítékokat tudassa vele, hogy azután saját vizsgálatát is megejtse. A szerb kormány megállapította továbbá, hogy mindkét gyilkos osztrák alattvaló és hogy korábbi alkalmakkor az osztrák kormány, a szerb kormánynak idevonatkozó kérdéseire azt válaszolta, hogy ezen emberek egyike ártalmatlan és az ő védelme alatt áll. Emlékeztetett arra, hogy Ausztria korábbi alkalmakkor kísérletet tett, hogy osztrák bíróságok előtt tárgyalta rendőrségi bizonyítékokkal, a szerb kormány ellen emeljen vádat és hogy ezzel nem volt sikere. Mindenfelől azt tétéleztek fel tehát, hogy mielőtt Ausztria cselekedni kezd, a maga jogi bizonyítékait Szerbia ellen közölni fogja a nyilvánossággal. Amikor Sir Edward Grey ezt július 20-án kijelentette a német nagykövet előtt, ez azt válaszolta, hogy biztosra veszi, hogy Ausztria valamely nyilvánosságra hozott eset alapján fog eljárni. Valójában azonban Öfelsége kormánya augusztus 7-ig semmiféle értesítést nem kapott arról a bizonyító eljárásról, amelyre az osztrák kormány a maga ultimátumát alapította.

Ezért kénytelenek voltunk várakozni. A helyzet, annyira amennyire lehetett, tisztázva volt, amíg Ausztria hajlandónak mutatkozik arra, hogy hall-

gatásával szakítson. Az általános nemzetközi helyzetben nem merül fel semmi, ami kétséges, semmi, ami kiszámíthatatlan lett volna, amit Ausztria ne vonhatott volna be teljesen mérlegeléséibe. Bármit tett is, cselekményeinek következményeit pontosan tudhatta: a hármasszövetség és a hármasszövetség azok maradtak, amik mindig voltak. Röviddel ezelőtt biztosították minket arról, hogy az előbbiben nem merült fel új tényező és Sir Edward Grey június 11-én erélyesen jelentette ki a parlamentben, hogy az ántánt, amennyiben rólunk van szó, változatlan marad. Oroszország érdeke a Balkánon közismert volt. Még május 23-án újból megerősítette az orosz külügyminiszter a dumában a „Balkánt a Balkán népeknek“ politikát. És tudvalevő volt, hogy valamely európai nagyhatalom támadását valamely Balkán-állam ellen ezen politika veszedelmességének tekintik. Ha Szerbiát, mint azt az osztrák-magyar nagykövet július 29-én Sir Edward Greynek mondotta, „az osztrák hatalmi körbe tartozónak“ tekintik, ha Szerbiát le akarták alázni, akkor Oroszország bizonyára nem maradhatott közömbös. Ez nem a pétervári orosz államférfiak politikájának, hanem a Balkán népek iránt érzett örökölt, mélyen begyökeredzett érzéseknek a kérdése volt, amelyek 200 éves fejlődés során nőttek nagyra az orosz népben.

Ezek a dolgok, mint azt Sir Edward Grey 1913. márciusában a Balkán-háborúnak parlamenti tárgyalása során mondotta: „Ezelőtt az európai diplomácia közhelyei voltak“. Mindezek a dolgok az európai helyzet tényei voltak, évek fejlődésének eredményei, amelyeket újból és újból tettek próbára az utolsó évtizedben. Türelmes munka megváltathatta őket, azonban évek eredményét nem lehetett egy napon félretenni az utóból.

3.

Ausztria pedig csak két nap engedélyezésére szánta rá magát e feladat teljesítésére. Július 23-án megmutatta az öklét, ultimátumot kézbesített

Belgrádban és 48 órán belül választ kért. Tíz követelést állított fel azzal a cézzal, hogy Szerbia nemzeti életéből kiirtson mindent, ami ellenséges indulatú volt Ausztriával szemben. Ezek a követelések magukba foglalták ujságoknak és irodalomnak az elnyomását, a nacionalista egyesületek elnyomását, az állami iskolák újjászervezését, tiszteknek a hadseregből való elbocsátását, osztrák hivatalnokoknak részvételét bírósági eljárások során Szerbiában, két megjelölt egyén letartóztatását, minden fegyverkereskedelemnek a határon túl való betiltását, teljesen világos magyarázatot osztrákellenes kijelentések dolgában és azonnal való értesítést ezen rendszabályok keresztülviteléről. Ezenkívül a hivatalos lap első oldalán egy megszabott nyilatkozatot kellett volna közzétennie a szerb kormánynak, amely állítólagos sérelmek teljes visszavonását és javulás ígértét tartalmazta volna. Az ultimátomhoz rövid kivonat volt mellékelve, amely a sarajevói titkos perpuszta eredményeit tartalmazta, megerősítő bizonyítékok nélkül. Soha független kormányt mélyebb megalázkodás elkövetésére fel nem szólítottak.

Az ultimátum átnyújtása és az Anglia és Németország között való háború kihirdetése között csak 12 napi időköz volt. Az akkor következő tárgyalások forgatagában nem volt idő a fellélegzésre és a megfontolásra. Már ennél fogva is helyénvaló ezért, ha az angol állásfoglalást az osztrák ultimátummal szemben végérvényesen megállapítjuk.

Ausztriát provokálták. Kormánya ellen irányuló veszedelmes népmozgalommal szemben emelhetett panaszt. Hogy milyen bizonyítékai vannak a szerb kormány ellen, azt akkor senki sem tudta Európában. Nagybritanniának nem voltak érdekei a Balkánon, egyetlen egynek a kivételével. A Balkán-államok megerősítését és haladószerű kormányzatát óhajtotta és azt óhajtotta, hogy amint azt az orosz külügyminiszter nemrég a dumában kijelentette: „A Balkán-kormányok elismerjék, hogy valamely állam megerősítésére nem elegendő a területhódítás, hanem, hogy meg kell szerezni az új polgárok odaadását és bizalmát is“. Az Ausztria és Szerbia között

való viszálynak nem volt szükségszerű vonatkozása ehhez az érdekekhez, két kormány között való olyan viszály volt ez, amelyhez Nagybritanniának nem volt semmi köze. Ezért Sir E. Grey következetes volt, amikor kijelentette, hogy ez a viszály őt nem érdekli, hogy nem tart igényt arra, hogy Ausztria és Szerbia között beavatkozzon, hogy nem akar véleményt nyilvánítani ez ultimátum tartamáról. A dolognak azonban volt még egy másik oldala is. Ha a viszály Oroszország érdekeit érinti, akkor Európa békéje veszedelemben forgott és mindjárt az elején kijelentette Sir E. Grey az osztrák kormányoknak, hogy ő nem látja, hogy Oroszország, úgy amiként az érdekelve van Szerbiában, másként foghassa fel és ne a legkomolyabban az olyan rettenetes okmányt, mint aminő az ultimátum. Európa békéjét fenn kell tartani és fentartani csak — mint azt Mr. Asquith 1913 márciusában, a Balkán-válság parlamenti tárgyalása alkalmával kifejtette — „a kimélet, a türelem, az önkéntes lemondás szellemével“ lehet — „a lojális adás és vevés szellemével a közvetlenül érdekelt nagyhatalmak részéről“. Pusztán a kibékülés ezen szellemének a képviselője gyanánt avatkozott be Nagybritánia az európai válságba.

4.

Julius 23-án az osztrák nagykövet tudatta Sir E. Greyjel, hogy Szerbiának ultimátumot nyújtott át. Először hallotta Sir E. Grey, hogy „valami határidőféle“ lesz. Azonnal komoly aggodalmainak adott kifejezést. Másnap reggel átnyújtották neki az ultimátum szövegét és megtudta, hogy a határidő 48 óra. Beismerte a német nagykövet előtt, hogy miután nem hagytak időt a tanácskozásra, ő tehetetlennek érzi magát, nincs idő arra, hogy Oroszországnak tanács adassék, vagy Szerbia befolyásoltassék.

Ebben a kritikus pillanatban minden Németországtól függött. Miként azt az orosz külügyminiszter később mondotta: „a helyzet kulcsa Berlinben volt található“. Mi volt Németország maga-

tartása? Privátim a német külügyminiszter kételkedésének adott kifejezést az ultimátumra vonatkozóan; hivatalosan a német kormány „jogosnak és mérsékeltnek“ mondotta és azt jelentette ki, hogy „nyomatékosan óhajtja a konfliktus lokalizálását“. Mindenki ezt óhajtotta; azonban nem volt idő frázisokra. Ugyanaznap reggelén az orosz külügyminiszter Franciaország és Anglia követeit összehívta és kijelentette, hogy Ausztria lépése rögtönös háborút jelent és Nagybritánia és Franciaország segítségét kérte. A francia nagykövet megígérte Franciaország segítségét, amelyről köztudomásu volt, hogy Oroszországgal való szövetségének feltételei szerint elkerülhetetlen volt. Másnap reggel nyilvánosan jelentette ki az orosz kormány, hogy Oroszország az osztrák-szerb konfliktusban nem maradhat közömbös. A következő estén Bécsben csapatokat kellett kivonultatni az orosz követségnek az ellenséges csoportokkal szemben való megvédelmezésére. A „lokalizálás“ jó frázis volt, nekünk azonban tényekkel volt dolgunk. Ausztria meglepte Európát s ezzel a meglepetéssel általános nyugtalanság járt együtt.

Ennek a 48 órának a folyamán Nagybritánia három békekisérletet tett. Mindenek előtt meg kellett volna hosszabbítani az ultimátum határidejét, Nagybritánia és Franciaország sürgősen közbeléptek ilyen irányban Bécsben. Nagybritánia Németországot is sürgette, hogy csatlakozzék az Ausztriára gyakorlandó nyomáshoz. Mindaz, amire Berlin hajlandónak mutatkozott, a közlésnek Bécsbe való „közvetítéséből“ állott.

Másodszor, Sir E. Grey nyomatékosan fellépett amellet, hogy Nagybritánia, Franciaország, Németország és Olaszország egységesen járjanak közbe Bécsben és Szentpétervárott az elsimitás érdekében. Olaszország hozzájárult, Franciaország hozzájárult, Oroszország kijelentette erre való készségét, Németország kijelentette, hogy nincs ellenvetése, ha „az Ausztria és Oroszország között való viszony fenyegetővé válnék“.

Harmadszor, utasították Oroszország, Franciaország és Anglia belgrádi nagyköveteit, hogy Szer-

biának tanácsolják a lehető legmesszebbmenő előzékenységet Ausztriával szemben.

Azonban későn volt. A határidő, amelyet Ausztria nem akart meghosszabbítani, letelt és azonkívül Szerbiának nem is volt tanácsra szüksége. Szombaton, 25-én délután Ausztriának olyan választ nyújtott át, amely egyértelmű volt Ausztria valamennyi követeléseinek a teljesítésével, azon feltétel alatt, hogy új törvények kibocsátására és alkotmányának megváltoztatására szükséges időbeli haladékot kap egy-néhány pontra vonatkozóan és azon feltétel alatt, hogy Ausztria-Magyarország nyilatkozatot tesz pontos jelentőségéről azon óhajtságainak, amelyek osztrák-magyar hivatalnokoknak szerbiai bírói eljárásokban való részvételére vonatkoznak. A válasz messze felülmúlt mindent, amit bármely hatalom — Németországot sem véve ki — valaha is valószínűnek tartott. Azonban ugyanaznap, a bécsi angol nagykövet jelentése szerint, az osztrák sajtó hangja azt a benyomást kelti, hogy nem kívánják az elsimitást és később azt jelentette, hogy az ő benyomása szerint az osztrák jegyzéket azzal a szándékkal fogalmazták, hogy a háboru elkerülhetetlenné váljék. A szerb jegyzék békülékeny volta ellenére az osztrák követ ugyanaznap este elhagyta Belgrádot és Szerbia általános mozgósítást rendelt el.

Eközben a szerb válasz egy vázlatát, egy-két órával azelőtt, mielőtt kézbesítették volna, Sir E. Greynek tudomására hozták. Azonnal kifejezte Németországgal szemben azt a reményét, hogy az oda fog törekedni Bécsben, hogy az e választ elfogadja. Berlin ismét megelégedett azzal, hogy Sir E. Grey reményét Bécsnek az ottani német nagykövet útján „közvetitse“. Az így eljuttatott közlés sorsát sejteni lehet abból a tényből, hogy a bécsi német nagykövet az angol nagykövetnek csakhamar kijelentette, hogy Szerbia csak látszat szerint engedékeny és engedményei egytől-egyig csalások.

5.

A július 26-ától 29-ig terjedő következő négy napon csak egyetlen kérdés foglalkoztatta Európát,

miként lehet Oroszországot és Ausztriát egymással megértetni? Nyilvánvaló volt, hogy Oroszország nem hitte, hogy Ausztria, ha Szerbiát egyszer háboruba sodorta, megálljon vagy megállhasson a szerb állam végső elpusztulása előtt. Itt megint nem pusztán valamely kormány politikájáról volt szó, hanem két nagy nemzet népének közérzúlete játszott szerepet. Igaz, hogy Ausztria, kétségtelenül teljes becsületességgel kijelentette, hogy Szerbiától nem fog területet elvenni. Azonban az osztrák minisztereket a nép szenvedelmes lelkesedésének hulláma ragadta magával. Maguk mondták, hogy elsepernék őket a hatalomról, ha nem teljesítenék a népnek Szerbiával való konfliktusra irányuló kívánságát. Vajjon a népnek ez a lelkesedése megelégednék-e pusztá büntető expedícióval az ellenség ellen? Aligha. Oroszország ezért nyíltan kijelentette, hogy Szerbia ellen való támadás esetén be kellene avatkozni; megigérté azonban 27-én Ausztriának, hogy egész befolyását érvényesíteni fogja Belgrádban, hogy rávegye a szerb kormányt arra, hogy Ausztriának elégtételt adjon és csak arra kérte Ausztriát, hogy az ellenségeskedéseket halassza el, hogy idő nyeressék a megfontolásra. Ausztria ezt azzal utasította el, hogy már késő. Julius 28-án megüzente a háborút Szerbiának, 29-én Oroszország elrendelte a részleges mozgósítást.

Közben azonban Sir E. Grey azt javasolta, hogy az olasz, a német és francia nagykövetek üljenek vele együtt Londonban össze, hogy megkeressék az elintézés legjobb módjait. Olaszország és Franciaország ezt azonnal elfogadták, Oroszország kijelentette, hogy hajlandó félreállani, Németország azonban elutasította. Nem akart, mint magát kifejezte, „döntő bíróságot“ és ehelyett azt ajánlotta, hogy Oroszország és Ausztria közvetlenül tárgyaljanak egymással. Ezek a tárgyalások csakugyan megkezdődtek, amint azt az előző fejezetben láttuk, azonban Szerbia ellen irányuló hadüzenetével Ausztria kurtán végét szakította. Ausztriának akkor nyilvánvalóan az volt a nézete, hogy az ilyen tárgyalások ideje már elmúlt. Azonkívül vonakodott a szerb válasznak bármilyen

tárgyalásába beleegyezni és nehezen volt elképzelhető, hogy ezen vonakodás után Oroszország miről tárgyaljon vele. Oroszország ezért visszatért Sir E. Greynek londoni nagyköveti konferenciájára vonatkozó javaslatára, amelynek elfogadására kezdettől fogva készen nyilatkozott. Az orosz külügyminiszter megkérte Sir E. Greyt, vegye rá Németországot annak kinyilatkoztatására, milyen módon volna hajlandó az elsimitás érdekében közreműködni.

Ezzel eljutottunk az események felsorolásában július 29-ig, szerdáig. Oroszország végrehajtotta a részleges mozgósítást déli tartományaiban. Osztrák csapatok bombázták Belgrádot. Másrészt azonban jobb hírek érkeztek Berlinből. Legalább 28-ig úgy Németország, mint Ausztria azt a benyomást tették, mintha nem akarnák elismerni, hogy a helyzet valóban komoly. Oroszország, mondták, készületlen; Franciaország nincs abban a helyzetben, hogy háboruba indulhasson. Németország Sir E. Grey ismételt ajánlközásaira azt válaszolta, hogy nem hajlandó Bécsben közbelépni, mert attól fél, hogy Ausztria magatartása ezzel még csökönnyösebbé válnék. 28-án este pedig a német birodalmi kancellár biztosította az angol nagykövetet, hogy „törekszik Bécs és Pétervár között közvetíteni“. Erre és hasonló biztosításokra, amelyeket a londoni német nagykövet 29-én hangoztatott, Sir E. Grey az orosz kormány kérelmének megfelelően még egyszer Berlinbe táviratozott és arra sürgette a német kormányt, hogy, ha a nagyköveti konferenciának az eszméje abban a formában, amelyben ő javasolta, nem tetszik néki, javasoljon más, néki megfelelőbb formát. A „közvetítés“, mondta, „valamilyen módon, amelyet Németország lehetőnek tart, bizonyosan érvényesülni fog, föltéve, hogy Németország a béke érdekében hajlandó megnyomni a gombot“. Ezt a sürgönnyt 29-én este 4 óra felé küldték el.

6.

Közvetlenül erre a felhívásra különös válasz érkezett. Éjfél felé a külügyi hivatalba sürgöny érkezett Ófelsége berlini nagykövetétől. A német

birodalmi kancellár későn este érte küldött. Megkérdezte, hogy Nagybritánia megígéri-e, hogy semleges marad a háboruban, ha Németország megígéri, hogy Hollandiát nem érinti és Franciaországtól nem vesz el, annak gyarmatain kívül, semmit. Nem volt hajlandó biztosítékot adni arra, hogy Németország nem fog Belgiumba behatolni, megígérte azonban, hogy ha Belgium tétlenül viselkedik, nem fog tőle területet venni.

Sir E. Grey válasza határozott elutasítás volt, azonban egy kérelmet és egy ajánlatot fűzött hozzá, Európa feladata, hogy a békét fentartsa. Ez az egyetlen kérdés, amely Nagybritániát érdekli. Ha Németország mostani tevékenységével bebizonyítaná, hogy a békét óhajtja, akkor Nagybritánia melegséggel köszöntene egy vele való olyan későbbi meg egyezést, amelynek a révén mindkét nemzet teljes sulya volna a következő években állandóan a béke serpenyőjébe dobható.

A következő két napon tovább folytak a békejavaslatok és tárgyalások, amelyek egyikét-másikát Nagybritánia tette, de valamennyit támogatta. Maradt még egy szikrányi reménység. Azonban angol szempontból Európa ábrázata mostantól fogva megváltozott. Julius 29-én az egyedüli valóban bekövetkezett válságnak a színhelye Szerbiának és Ausztriának a határa volt és újabb háborúnak egyetlen veszedelme az orosz-osztrák viszonyokra vonatkozott. Németország békés nyilatkozatokat tett; Oroszország azt mondotta, hogy mi egyebet sem kíván, csak békés korszakot a maga benső fejlődése számára; Franciaország nem akart harcolni, kivéve azért, hogy szövetségesének segítsen. Ugylátszott, hogy nincs elháríthatatlan akadálya a béke fentartásának, csak a Pétervár és Bécs között fenálló kölcsönös bizalmatlanság elosztatásáról van szó. Most azonban a veszedelem egy új elemét vitték bele. Nagybritánia most tudta, hogy Németország támadásra gondol Franciaország ellen. Sőt többet tudott. A németalföldi államok függetlenségét évszázadok óta a legerősebb eszközök egyikének tekintették Európa békéjének biztosítására. Fekvése és

országának mivolta Észak-Európa természetes harc-
terévé tették. Ha valamennyi nagyhatalom számára
lehetetlenné teszik, hogy oda behatoljon, akkor a
háboru fokozott mértékben válik nehezzé és ve-
szedelmessé. Amikor felmerült a nemzetközi jog
szerződéseken alapuló határozott rendszerének a
gondolata, akkor Belgium semlegességét ilyen célu
állandó védőeszköznek képzelték. Ilyen gyanánt két
nemzetközi, valamennyi hatalomtól aláírt szerződés
szentesítette és az államférfiaknak két generációja
ismerte el. Most, hogy Európa békéje volt egyetlen
célunk, kitünt, hogy Németország arra készül, hogy
ezen béke főpillérét ledöntse.

Németország helyzetét meg kell érteni. Szerző-
dések kötelezettségeit a multban teljesítette, mostani
magatartása nem rosszakaratból fakadt. Belgium
Franciaországgal való háboruban a legnagyobb ka-
tonai jelentőséggel bír. Ha ilyen háboru bekövet-
keznék, az életre-halálra való háboru lenne; Német-
ország attól fél, hogy ha nem szállja meg ő maga
Belgiumot, Franciaország tenné azt meg. Ilyen
gyanuval szemben csak egy dolgot lehetett csele-
kedni. Belgium semlegességét nem azért találták ki,
hogy ürügyet szolgáltatson a háborura, hanem,
hogy a háboru kitörését megakadályozza. A hatal-
maknak Belgium semlegességét újból meg kellett
erősíteniök, hogy a most fenyegető háborunak elejét
vegyék. Ezért az angol kormány július 30-án, pé-
nteken, felkérte a német és a francia kormányokat
annak a kötelező nyilatkozatnak a megtételére,
hogy Belgium semlegességét megóvják és a belga
kormányt arra a kötelező nyilatkozatra, hogy azt
fentartja. Franciaország ugyanaznap, Belgium más-
nap tette meg ezt az ígéretet. Németország nem
adott választ. Ezek után nem volt már kétséges
Németország szándéka.

Közben július 30-án és 31-én tovább folytak a
tárgyalások Oroszország és Ausztria között. 29-én
Németország Ausztriának azt javasolta, hogy álljon
meg, mihelyt csapatai Belgrádot megszállták. Ugyan-
aznap későn este hajlandónak nyilatkozott Orosz-
ország minden katonai előkészület beszüntetésére,

ha Ausztria elismeri, hogy a Szerbiával való konfliktus általános európai érdekű kérdéssé lett és ha hajlandó kiírtani ultimátumából azokat a pontokat, amelyek a szerb felségjogok megsértését foglalják magukban. Ezen ajánlat eredménye gyanánt Oroszország arról értesíthette 31-én Őfelsége kormányát, hogy Ausztria végre beleegyezett abba, amitől a válság első napjaiban vonakodott, hogy tudniillik ultimátumának egész kérdését tárgyalás alá bocsássa. Oroszország felkérte az angol kormányt, hogy ezen tárgyalások vezetését vegye át. Néhány óra hosszat úgy látszott, van remény a békére.

7.

Ebben a pillanatban, pénteken, 31-én Németország hirtelen ultimátumot intézett Oroszországhoz, amelyben azt követelte, hogy mozgósítását 12 órán belül rendelje vissza. Megértőnek kell lenni azzal a természetes idegességgel szemben, amely, mint a történelem is gyakran mutatta, nemzeteket elfog, ha mozgósítások történnek. Mindaz, ami erre nézve elmondható, abból áll, hogy Őfelsége kormányához érkezett jelentések szerint az orosz mozgósítás még nem volt annyira előhaladott, mint a német, noha az általános mozgósítást Németországban nem hirdették ki nyilvánosan, csak a következő napon, augusztus 1-én. Franciaország szintén azon a napon kezdett mozgósítani. A német államtitkár megtagadta Sir E. Grey utolsó javaslatának a tárgyalását, amely Angliának közös akcióját óhajtotta Németországgal, Franciaországgal és Olaszországgal, amíg Oroszország válasza be nem érkezik és délután a szentpétervári német nagykövet átadta a hadüzenetet. De ugyanazon a napon, augusztus 1-én, szombaton Oroszország biztosította Nagybritanniát, hogy semmi körülmények között nem fogja elkezdni az ellenségeskedéseket, ha a németek nem lépik át a határt és Franciaország kijelentette, hogy csapatai hat (angol) mértföldnyire maradnak a határtól, hogy minden összeütközést elkerüljenek. Ez volt a helyzet, amikor a vasárnapi nap korai reggelén, augusztus 2-án német csapatok Luxemburgba vo-

nultak be, ebbe a kis független államba, amelynek semlegességét valamennyi hatalom ugyanazzal a szándékkal biztosította, mint Belgium semlegességének hasonló biztosítását. A kocka el volt vetve. A háború Németország, Oroszország és Franciaország között elkerülhetlenné vált.

Csak egy kérdés maradt még erre az országra hátra. Ófelsége kormányának az általános béke biztosítására irányuló fáradozásai eredménytelenek maradtak. Maradjon-e most semleges? Az ezen kérdés eldöntésénél latba esett okok világosan ki vannak fejtve Sir E. Greynek és Mr. Asquithnek a parlamentben adott nyilatkozataiban, amelyek ehhez a kötethez vannak csatolva. Itt nincs szükség (lásd a második részt. A kék könyv megjegyzése) magyarázatok hozzáfűzésére. Azonban egy tényre sulyt kell helyezni. Julius 24-étől, amikor Oroszország először kért angol támogatást, augusztus 2-áig, amikor Franciaországnak feltételes ígéretet adtunk a tengeren való támogatásra, Sir E. Grey következetesen megtagadta, hogy mostani szövetségeseink egyikének támogatására vonatkozó ígéretet tegyen. Ragaszkodott ahhoz, hogy Nagybritánia magatartása olyan érdektelen fél magatartása kell hogy legyen, amelynek a béke mellett való befolyása Berlinben és Bécsben annak a körülménynek ismeretével növekedik, hogy az adott viszályban nem vagyunk feltétlenül valamely fél mellé odakötve. Vonakodott elhinni azt, hogy az európai békének legjobb utja az erőre való hivatkozás. Nem tettünk mozgósító intézkedéseket, attól eltekintve, hogy flottánkat összegyűjtöttük és arra szorítottunk, hogy július 27-én Ausztriának és július 29-én Németországnak világosan megmutassuk, hogy nem kötelezhetjük magunkat semlegességre, ha európai tüzvész tör ki. Mostani szövetségeseinknek nem adtunk kötelező ígéretet, ellenben Németországot háromszor — július 30-án, július 31-én és augusztus 1-én — világosan figyelmeztettük arra a hatásra, amelyet a belga semlegesség megsértésének a mi magatartásunkra és az angol nép érzületére kell tennie.

Németország Oroszország ellen irányuló had-

üzenete után, augusztus elsején délután a cár a király Őfelségéhez a következő sürgönyt küldte: „Ebben az ünnepélyes órában még egyszer biztosítani akarom Önt arról, hogy mindent, ami hatalmamban állott, megtettem a háboru elkerülésére.“ Méltányosan ki kell jelenteni, hogy Őfelsége kormánya ezt azon magatartás helyes jellemzésének ismeri el, amelyet a válság során ugy Oroszország, mint Franciaország tanusítottak. Másrészt minden törekvésünk mellett, hogy méltányosak és igazságosak legyünk, el kell ismernünk, hogy Németország és Ausztria válaszhai nem szolgáltattak bizonyítékot azon őszinte óhajtásunk mellett, hogy Európa békéje fentartassék.

Külgügyi hivatal, 1914 szeptember 28.

MÁSODIK RÉSZ.

Alsóházi beszédek.

1. Sir Edward Grey nyilatkozata az alsóházban.

Mult héten kijelentettem, hogy a békéért munkálkodunk nemcsak ezen ország javára, hanem azért is, hogy egész Európa békéjét fentartsuk. Ma oly gyorsan követik egymást az események, hogy végtelenül nehéz számtani pontossággal megállapítani a dolgok pillanatnyi állását; azonban nyilvánvaló, hogy Európa békéjét nem lehet megmenteni. Legalább Oroszország és Németország megüzenték egymásnak a háborút.

Mielőtt kifejezném Őfelsége kormányának álláspontját, tiszta asztalt szeretnék előbb teríteni, hogy mielőtt rátérnék a Ház színe előtt a mi magatartásunk kifejtésére a mostani válságban, a Ház világosan tudhassa, milyen kötelezettségek hárulnak a kormányra, vagy milyenekre nézve jelenthető ki lekötöttnek a Ház, ha döntésre kerül a dologban a sor. Engedjék meg előbb röviden megjegyeznem, hogy következetesen és kétértelmű célzat nélkül egész rendelkezésünkre álló komolyságunkkal munkálkodtunk azon, hogy a békét fentartsuk. A Ház e tekintetben egészen nyugodt lehet. Mi ezt mindig megtettük. Az utóbbi évekre vonatkozóan nem lesz nehéz bebizonyítani, hogy amennyiben Őfelsége kormánya jön tekintetbe, mi eszerint cselekedtünk. Az egész Balkán-válság során, ezt általánosan elismerik, a béke javára munkálkodtunk. A nagyhatalmak együttműködése a béke javára a Balkán-válságban eredményes volt. Igaz, hogy egyik-másik hatalomnak nehezebbre esett felfogásaik összeegyeztetése. Sok időt, munkát és tárgyalást vett igénybe, mielőtt ellentéteiket ki tudták egyenlíteni; azonban

a békét megőrizték, mert a béke volt a főcéljuk és ők készek voltak inkább időt és fáradságot fordítani a dologra, semmint ellentéteiket gyorsan kiélesíteni.

A mostani válságban nem lehetett Európa békéjét megőrizni, mert kevés időt adtak rá és mert hajlandóság volt arra — legalább is bizonyos helyeken, amire nem akarok kitérni —, hogy a dolgokat, bizonyára a békének nagy kockázatát mellé, gyorsan döntésre vigyék és mint most tudjuk, azzal az eredménnyel, hogy a békepolitika, amennyire általában a nagyhatalmak kerülnek tekintetbe, veszedelemben forog. Nem akarok rátérni arra és megjegyzéseket tenni arról, valamint megmondani azt, hol rejlik szerintünk a hiba, hogy mely hatalmak voltak inkább a béke mellett és hogy melyek voltak inkább hajlandók a békét kockáztatni vagy veszedelmeztetni, mert én azt szeretném, ha a Ház azt a válságot, amelyben most vagyunk, az angol érdekek, az angol becsület és az angol kötelezettségek szempontjaiból bírálná, mentesen minden izgalomtól afelett, hogy miért nem lehetett fentartani a békét.

Mihelyt lehet, okiratokat fogunk közzétenni arról, hogy mi történt a legutóbbi hetekben, amikor a béke javára munkálkodtunk és nem kétlem, hogy ha majd ezek az irások nyilvánosságra kerültek, minden emberi lénynek világossá fogják tenni, hogy milyen fáradhatatlanul őszintén és igaz szívvvel fáradoztunk a béke javára és hogy abba a helyzetbe fogják hozni az embereket, hogy maguknak is ítéletet alkothassanak arról, hogy mily erők voltak azok, amelyek a béke ellen működtek.

Mindenekelőtt az angol kötelezettségek kérdésére térek rá. Biztosítottam a Házat és a miniszterelnök többször biztosította a Házat arról, hogy olyan válság kitörése esetére, mint a mostani, mi az alsóház elé fogunk lépni és abban a helyzetben leszünk, hogy kijelenthetjük a Háznak, hogy rajta áll eldönteni, milyen legyen az angol magatartás és, hogy nincsenek titkos kötelezettségeink, amelyekkel hirtelen megterhelnök a Házat és amelyekről azt

mondanánk a Háznak, hogy mivel mi ezen kötelezettséget vállaltuk: az országra becsületbeli kötelesség teljesítése vár. A helyzet tisztázásának céljából rá akarok erre a pontra térni.

Az utóbbi években Európában két diplomáciai csoport volt, a hármass szövetség és az, amit végül a triple-ántántnak neveztek. A hármass ántánt nem volt szövetség, hanem diplomáciai csoport. A Ház emlékszik arra, hogy 1908-ban volt egy válság — szintén Balkán-válság —, amely Bosznia és Hercegovina annexiójából fakadt. Iszvolszky orosz miniszter Londonba jött, illetőleg újból eljött Londonba, mert látogatása tervbe volt már véve, mielőtt a válság kitört. Már akkor is végérvényesen kijelentettem, hogy ez a válság Balkán-válság, hogy ez az ügy Balkán-ügy, hogy ezen ország közvéleménye nem hagyná helyben, ha azt ígérnék, hogy bármi egyebet is adunk diplomáciai támogatásnál. Többet tőlünk sohasem kértek, többet sohasem adtunk és többet sohasem ígértünk.

Ebben a mostani válságban tegnapig szintén nem adtunk olyan ígéretet, amely tulmegy a diplomáciai támogatáson — tegnapig nem adtunk ígéretet, amely tulmegy a diplomáciai támogatáson. Most már tisztáznom kell a Ház előtt a kötelezettségeknek ezt a kérdését. Itt vissza kell mennem az 1906. évi első Marokkó-válságig. Ez az algecirasi értekezlet idején volt és olyan időkben következett be, amelyek Őfelsége kormányára igen súlyosak voltak, amikor általános képviseléválasztás volt folyamatban és a miniszterek szét voltak szórva az országban. Elöttem, aki három napot töltöttem választókerületemben, három napot a külügyi hivatalban, felvetették azt a kérdést, hogy vajjon, ha a válság Németország és Franciaország között háborúvá fejlődne, fegyveres segítséget nyújtanánk-e? Azt mondtam akkor, hogy egyik külföldi hatalomnak sem ígérhetek semmit, ha az eset bekövetkeztekor nem találnám a közvélemény fentartás nélkül való támogatását magam mögött. Azt mondtam, hogy véleményem szerint, ha Franciaországot akkor háboruba kényszeríteni szándékoztak

volna a Marokkó-kérdés dolgában — olyan kérdés dolgában, amely éppen szerződés tárgya volt ezen ország és Franciaország között, olyan szerződés tárgya, amely mindkét országban rendkívül népszerű —, ha Franciaországot abban az időben ezen szerződés alapján háboruba kényszerítették volna, véleményem szerint ezen ország közvéleménye hajlandónak mutatkoznék Franciaország anyagi támogatására.

Nem adtam ígéretet; azonban — amennyire emlékszem —, ezt a véleményemet a válság során szinte ugyanezekkel a szavakkal fejeztem ki a francia nagykövet és a német nagykövet előtt. Nem adtam ígéretet és nem fenyegetődzttem; de kifejeztem ezt a véleményemet. Ezt az állásfoglalást a francia kormány elfogadta, azonban azt mondta nékem, azt hiszem, joggal: „Ha Ön azt hiszi, hogy Nagybritánia közvéleménye Önnek meg fogja engedni, mihelyt az akut válság bekövetkezik, Franciaország anyagi segítését, amelyet Ön nem ígérhet meg előre, akkor Ön ezt a támogatást még, ha majd eljön az ideje, kívánná is, nem teljesítheti, ha nem történnek már most bizonyos tárgyalások a haditengerészeti és hadseregbeli szakértők között.“ Ennek volt valami kényszerítő ereje. Beleegyeztem és megengedtem ezeknek a tárgyalásoknak a megtartását, azonban azzal a kifejezett feltétellel, hogy abból, ami a hadi és tengerészeti szakértők között történik, mi sem köti meg akár az egyik, akár a másik kormány kezét vagy nem korlátozza bármily módon a szabadságát annak eldöntésénél, hogy ha elkövetkezett az ideje, ezt a támogatást megadja vagy sem.

Kijelentettem a Háznak, hogy akkoriban általános választás volt folyamatban, viselnem kellett tehát a felelősséget, hogy ezt a kabinet nélkül tegyem. Nem lehetett összehívni. Megkérdeztem Sir Henry Campbell-Bannermannt, a miniszterelnököt, megkérdeztem, ugy emlékszem, Lord Haldane-t, aki akkor hadügyminiszter volt és a mostani miniszterelnököt, aki akkor kincstári kancellár volt. Ez volt a legtöbb, amit tehettem s ők hozzájárultak azzal a határozott fentartással, hogy a kormánynak szabad

keze marad a válság kitörésekor. A hadi és tengerészeti szakértők tényleges értekezlete csak később történt meg — azt gondolom sokkal később, mert a válság elmúlt, és az ügynek nem volt már jelentősége. Azonban később jelentést tettek róla a kabinetnek.

Elkövetkezett az Agadir-válság — még egy Marokkó-válság — és annak a során pontosan ugyanolyan értelemben cselekedtem, mint 1906-ban. Azonban utóbb, 1912-ben a kérdés megvitatásánál és mérlegelésénél a kabinet elhatározta, hogy határozott, lényegében nem hivatalos levélformájú, írásos megállapodásunknak kellene lenni arról, hogy azok a folyamatban lévő értekezletek a két kormány szabadságát meg nem kötik és 1912 november 22-én levelet irtam a francia nagykövetnek, amelyet magam fogok a Háznak felolvasni és hasonló levelet kaptam tőle válasz gyanánt. Az a levél, amelyet a Háznak fel kell olvasnom a következő és a közönség most már annak okirata gyanánt fogja megismerni, hogy bármi történik is a katonai és tengerészeti szakértők között, azok a kormányok számára nem kötelező megállapodások:

„Kedves Nagykövetem! Az utóbbi években francia és angol hadi és tengerészeti szakértők időről-időre tanácskozásokat folytattak. Mindig az volt a feltevés, hogy ezek a tanácskozások egyik kormányt sem befolyásolják abban, hogy valamely későbbi időben szabadon el ne dönthesse, hogy vajjon a másikat fegyveres hatalommal segíteni akarja vagy sem. Megállapodtunk, hogy a szakértők között való tárgyalás nem tekintendő és nem kell, hogy tekintessék olyan kötelezettségnek, amely a két kormányt olyan esetre, amely nem következett be és esetleg sohasem következik be, cselekvésre kényszerítené. Így például a francia és angol flotta jelenlegi elosztása nem azon kötelezettség alapján történt, hogy egy esetleges háborúban közösen kell eljárni.

Őn azonban hangsúlyozta, hogy ha a két kormány valamelyikének komoly oka van nem provokált támadástól félni egy harmadik hatalom részéről, fontos lehet tudnia azt, hogy ebben az esetben a másik fegyveres támogatására számíthat-e.

Egyetértek azzal, hogy ha a két kormány valamelyikének komoly oka van arra, hogy nem provokált támadást vagy más olyan eseményt várjon, amely az általános békét fenyegeti, akkor azonnal tárgyaljon a másikkal afelől, hogy a két kormány tegyen-e közös intézkedéseket egy támadás elhárítására és a béke megővésére és hogy akkor milyen rendszabályok közös megtevésére volnának hajlandók.“

Lord Charles Beresford: Mi ennek a dátuma?

Sir E. Grey: 1912 november 22. Ez a kormány kiindulópontja a mostani válsággal való vonatkozásban. Azt hiszem, ez világossá teszi, hogy az, amit a miniszterelnök és én mondottunk az alsóháznak, tökéletesen jogosult volt és hogy, ami azt a mi szabadságunkat illeti, hogy válság során megállapítsuk, mi legyen a magatartásunk, hogy beavatkozzunk-e, vagy tartózkodjunk-e, a kormány teljesen a maga ura maradt és hogy még ennél is nagyobb mértékben teljesen szabad maradt az alsóház. Ezt azért mondom, hogy a kötelezettségek szempontjából egészen tiszta asztalt terítsek. Azt hiszem, meg kellett adnom a Háznak ezt a teljes felvilágosítást, hogy az alsóház előtt bebizonyítsuk hűségünket és jóhiszeműségünket és meg kellett mondanom azt, ami abból a levélből, amelyet éppen most olvastam fel, világosan kitűnik, hogy semmit, ami más hatalmakhoz való diplomáciai viszonyunk terén ebben az ügyben eddig történt, nem magyarázunk úgy, mintha az a kormány szabadságát korlátozná, annak eldöntésében, hogy milyen állást foglaljon el most vagy mintha az alsóház szabadságát korlátozná annak eldöntésében, hogy mi legyen a magatartása.

Nos, Uram*, tovább megyek és a következőket jelentem ki: A helyzet a mostani válság során nem pontosan ugyanaz, mint a Marokkó-válság idején. A Marokkó-válságban elsősorban olyan viszályról volt szó, amely Franciaországot érdekelte — amely

* A kiadó megjegyzése: Angliában kedvelik a beszédnek azt a formáját, hogy időről-időre az elnökhöz, mint az egybegyültek képviselőjéhez, fordulnak.

Franciaországot érdekelte és Franciaországot első-sorban érdekelte — olyan viszállyról, amely, mint nekünk látszott, Franciaországot annak a szerződésnek alapján érdekelte, amely közöttünk és Franciaország között állott fenn, amely az egész világ tudomására volt hozva és amelyben mi köteleztük magunkat Franciaország diplomáciai támogatására. Kétségtelen, hogy semmi másra nem voltunk kötelezve, csak diplomáciai támogatásra, mindenesetre azonban határozott, nyilvánosan köztudomásra adott szerződéssel kötelezve voltunk arra, hogy ebben a kérdésben diplomáciailag Franciaország mellett állást foglaljunk.

A mostani válságnak más az eredete. Nem a marokkói ügyből keletkezett. Nem származik olyan valamilyen ügyből, amelyre vonatkozóan mi külön szerződést kötöttünk volna Franciaországgal. Nem származik olyan valamilyen ügyből, amely első-sorban Franciaországot érdekelné, Ausztria és Szerbia egy viszállyából származik. Tökéletes bizonyossággal mondhatom — egyetlen kormánynak és egyetlen országnak sincs kevesebb kedve háboruba keveredni, Ausztriának és Szerbiának egy viszállya miatt, mint Franciaország kormányának és népének. Oroszországgal való szövetségükön alapuló becsületbeli kötelezettségük következtében keveredtek bele. Nos, ki kell jelenteni a Ház előtt, hogy ez a becsületbeli kötelezettség nem támasztható hasonló módon velünk szemben. Nem vagyunk részesei a francia-orosz szövetségnek. Mi még csak nem is ismerjük ezen szövetség feltételeit. Ennyiben gondolom becsületesen és kimerítően tisztáztam a kötelezettségek kérdését.

Rátérek most már arra, hogy véleményünk szerint mi az, amit a helyzet tőlünk megkövetel. Sok éven át tartós barátságban éltünk Franciaországgal, jól emlékszem ezen Ház érzelmeire — és saját érzéseimre — mert én szólottam erről a kérdéstről, amikor az előbbi kormány Franciaországgal létre hozta a megállapodásokat azokra a meleg és szívélyes érzésekre, amelyeket az a tény fakasztott, hogy ez a két nemzet, amelyeknek örökös viszállyaik voltak a múltban, most szakítottak ellentétjeikkel. Ugy hiszem, emlékszem, hogy azt mondtam, hogy úgy látszik, mintha

valami jóságos befolyás munkálkodott volna annak a szivélyes hangulatnak a megteremtésén, amely ezt lehetővé tette. Azonban, hogy ez a barátság — baráti viszony a nemzetek közt és szentesítve a nemzetektől — mennyire hoz kötelezettségeket magával, azt mindenki saját szivéből és saját érzéseiből olvassa ki és mindenki a maga számára alkosson véleményt ezen kötelezettségek jelentőségéről. Én a magam számára úgy magyarázom őket, ahogy az én érzéseimnek megfelel, de senkit sem akarok többre kötelezni, mint ahogy saját érzése szerint ő néki kell a kötelezettséget magyaráznia. A Ház tagjai egyenkint és együttvéve ítéljenek maguk. A magam személyes nézetét tolmácsolom és saját érzéseimet fejtettem ki ez ügyben a Ház előtt.

A francia flotta ebben a pillanatban a Földközi-tengeren van és Franciaország északi és nyugati partvidékei teljesen védtelenek. Miután a francia flotta a Földközi-tengeren van egybegyűjtve, a helyzet most egészen más, mint amilyen régebben szokott lenni és pedig azért, mert a két ország között támadt barátság nekik (a franciáknak) a biztonságnak azt az érzetét adta, hogy a mi oldalunkról, nincs mitől félniök.

A francia partvidék egészen védtelen. A francia flotta a Földközi-tengeren van és néhány évig ott volt koncentrálna a bizalomnak és barátságnak azon érzelmei következtében, amelyek a két ország között fennállottak. Saját érzésem az, hogyha valamely idegen flotta olyan háboruban, amelyet Franciaország nem keresett és amelyben nem volt támadó, befutna az angol csatornába és Franciaország védtelen partjait bombázná és összelövöldözné, mi nem maradhatnánk távol és nem nézhetnők a szemünk előtt lejátszódó dolgokat kényelmesen összefont karokkal és tétlenül. Azt hiszem ugyanez volna az ország érzése is. Vannak idők, amikor érezzük, hogy az ilyen körülmények bekövetkezése esetére ez az érzés lebirhatatlan erővel keritené hatalmába az egész országot. Szeretném azonban a kérdést érzékösség nélkül is, a brit érdekek szempontjából megvizsgálni és azután fogom megindokolni és igazolni

azt, amit most fogok a Háznak mondani. Mit tenne vajjon Franciaország az ő Földközi-tengeri flottájával, ha most semmit sem szólnánk? Ha otthagyja részünkről való nyilatkozattétel nélkül arról, hogy mit fogunk cselekedni, akkor északi és nyugati partjait teljesen védtelenül szolgáltatja ki a német flotta kényekedvének, amely a csatornán át oda lefutna és tetszése szerint járna el annak a háborúnak a során, amely élet-halálharc közöttük. Ha mi nem nyilatkozunk, megtörténhet az is, hogy a francia flottát kiharancsolják a Földközi-tengerről. Európai tüzvészszel állunk szemben, vajjon van-e aki határokat szabhat a belőle folyó következményeknek? Tegyük fel, hogy ma semleges magatartással félreállunk és azt mondjuk: „Nem, mi nem vehetünk át kötelezettségeket arra nézve, hogy ezen viszályban valamely félnek segítünk.“ Tegyük fel, hogy a francia flottát visszavonták a Földközi-tengerről és tegyük fel, hogy rettenetesek azok a következmények, amelyek már ma is, még békében lévő európai országokat is sujtanak — a valóságban egyformák, akár háboruban, akár békében élnek az illető országok — és tegyük fel, hogy ebből előre nem látható következmények származnak, amelyek birtelen szükségessé teszik, hogy brit életérdekek védelmére háboruba vonuljunk és tegyük fel, ami könnyen lehetséges, hogy Olaszország, amely most semleges, — mert mint hallom, az a véleménye, hogy ez a háboru támadó háboru, a hármasszövetség pedig védelmi szövetség és így kötelezettség nem hárul reá — tegyük fel, hogy még előre nem látható következmények Olaszországot arra bírják, hogy érdekeinek teljesen jogos védelmében abban az időpontban feladja semleges magatartását, amelyben brit érdekek védelmére kénytelenek vagyunk harcolni, mi lesz akkor a helyzet a Földközi-tengeren? Lehetséges, hogy egy kritikus pillanatban ilyen természetű következményeket kényszerítenek reánk, mert a Földközi-tengeren lévő kereskedelmi utaink ezen ország számára életérdekűek lehetnek.

Senki sem mondhatja, hogy a legközelebbi hetek során van olyan kereskedelmi ut, amelynek nyitva-

tartása nem életkérdése ennek az országnak. Mi lesz a mi helyzetünk? Nincs flottánk a Földközi-tengeren, amely elég erős volna arra, hogy a Földközi-tengeren más flották kombinációival felvehesse a küzdelmet. Ez lehet éppen az a pillanat, amikor nem küldhetünk tartalékhajókat a Földközi-tengerre és országunkat mostani semleges magatartásunkkal a legrettenetesebb veszedelmeknek szolgáltatathatók ki. Ezt a brit érdekek álláspontjáról mondom. Határozottan az a véleményünk, hogy Franciaországnak joga van tudni — rögtön megtudni —, hogy északi és nyugati védtelen partjainak megtámadása eseteére számíthat-e brit segítségre, igen-e vagy nem. Ebben a nehéz helyzetben és ezen kényszerítő körülmények alatt tegnap délután a francia nagykövetnek a következő nyilatkozatot tettem:

„Fel vagyok hatalmazva annak a biztosítéknak a megadására, hogyha a német flotta az Északi-tengeren, vagy a csatornán áthajózik, hogy a francia tengerpart vagy a francia tengerészlet ellen ellenségesen lépjen fel, a brit flotta minden hatalmában álló módon védelmet fog nekik nyújtani. Ez az ígéret természetesen attól függ, hogy Őfelsége kormánya megkapja-e a parlament hozzájárulását és nem fogható fel Őfelsége kormányának valamilyen cselekvésre irányuló kötelezettsége gyanánt mindaddig, míg az a bizonyos esetleges magatartás a német flotta részéről be nem következik.“

En ezt nem részünkről való hadüzenet gyanánt olvasom fel a Háznak, sem mintha azonnal való támadó fellépést kellene részünkről maga után vonnia, hanem mint kötelezettségünket, ha ez az eset bekövetkeznék. A dolgok gyorsan fejlődnek, óráról-órára. Új hírek érkeznek és én nem jelenthetem ki formálisan, de úgy értesülök, hogy a német kormány hajlandó volna arra az esetre, hogyha mi semlegességre kötelezzük magunkat, beleegyezni abba, hogy flottája Franciaország északi partjait ne támadja meg. Hallottam ezt röviddel azelőtt, hogy bejöttem a Házbá, azonban ez tulkeskeny alap a mi számunkra. És, Uram, egy jelen-

tősegteljesebb, óráról-órára komolyabbá váló kérdés áll előttünk — Belgium semlegességének kérdése. Egy kissé részletesebben kell a Ház előtt kifejtenem, hogy mi a mi álláspontunk Belgiumra vonatkozóan. Döntő tényező az 1839-iki szerződés. Ez azonban olyan szerződés, amelynek története, azóta gazdagabbá vált története van. 1870-ben, amikor Franciaország és Németország között háború volt, felmerült Belgium semlegességének kérdése és különféle kijelentések történtek. Többek között Bismarck herceg Belgiumot arról biztosította — és szóbeli kijelentésének megerősítésére irásos nyilatkozatot adott, amely, mint mondotta, a fennálló szerződés következtében felesleges —, hogy az északnémet szövetség és szövetségesei Belgium semlegességét tiszteletben fogják tartani, mindig feltételezve, hogy ezt a semlegességet más hadviselő felek is tiszteletben fogják tartani. Ez, Németország részéről ezen szerződésbeli jogok szentségének 1870-ben történt elismerése gyanánt, értékes.

Mi volt saját magatartásunk? Azok a férfiak, akik az angol kormány magatartását kifejtették, Lord Granville volt a lordok házában és Mr. Gladstone az alsóházban. Lord Granville a következő szavakat használta. Így szólt:

„Az országnak és a külföldi nemzeteknek kijelenthetjük volna, hogy nem hihetjük, hogy ez az ország erkölcsileg vagy nemzetközileg le volna kötve, vagy érdekei érintve volnának Belgium semlegességének fentartása kérdésénél. Noha ennek az utnak lettek volna egynémely kellemségei, noha könnyű dolog lett volna rajta megmaradni, noha némely közvetlen veszedelemmel szemben megvédett volna minket, mégis olyan ut ez, hogy Öfelsége kormánya lehetetlennek tartotta, hogy az ország nevében, az ország becsületének vagy az ország érdekeinek tartozó megbecsülésével rászánhassuk magunkat.“

Két nappal később Mr. Gladstone így szólt:

„Ez, megengedem, szerződéses kötelezettség. Nem szükséges s az idő sem engedi meg, hogy

az ezen szerződésből folyó kötelezettségek bonyolult kérdésének tárgyalásába bocsátkozzam. Azonban nem vagyok abban a helyzetben, hogy csatlakozzam azok véleményéhez, akik ebben a Házban olyan fejtegetéseket tettek, amelyek abban az állításban csucsosodnak ki, hogy a kezesség fennállásának pusztá ténye valamennyi aláíróót kötelezi, bármi legyen is sajátos helyzete, amelyben abban az időpontban van, amikor a cselekvés oka a kezesség értelmében bekövetkezik. Azok a nagy külügyi tekintélyek, akikre hallgatni szoktam, mint lord Aberdeen és lord Palmerston, tudtommal sohasem fogták fel ilyen mereven és bizonyára szabad mondanom, ilyen gyakorlatiatlanul a kezességet. Az a körülmény, hogy valamely fennálló kezesség már érvényben van, szükségszerűen jelentős ténye és súlyos része ennek az esetnek, amelyet teljesen és behatóan kell mérlegelnünk. És ezenfelül marad az a további megfontolás, amelynek erejét valamennyiünknek mélyen kell éreznünk és ez valamely hatalom mértéktelen meggyarapodása ellen való közös érdekünk.“

A szerződés régi szerződés — 1839 — ezt a véleményt képviselik vele szemben 1870-ben. Egyike azoknak a szerződéseknek, amelyek nemcsak arra a Belgiumra való tekintetből jöttek létre, amelynek haszna van a szerződésből, hanem azoknak az érdekeire való tekintetből is, akik Belgium semlegeségéért kezességet vállaltak. Becsületünk és érdekeink most legalább is annyira kérdésessé vannak téve, mint 1870-ben és nem juthatunk kötelezettségeinknek és kötelezettségeink komolyságának sem szűkebb, sem kevésbé komoly felfogására, mint Mr. Gladstone kormánya 1870-ben.

Felolvasom majd a Háznak, hogy e dologra vonatkozóan mi történt a múlt héten. Amikor a mozgósítások elkezdődtek, tudtam, hogy ez a kérdés fontos eleme lesz a mi politikánknak — fontos tárgya lesz az alsóháznak. Ugyanazokkal a szavakkal azt sürgönyöztem egyidőben Párisba és Berlinbe, hogy (képviselőink) jelentsék ki, hogy reánk nézve

fontos megtudni, vajjon a francia és német kormányok hajlandók-e kötelezettséget vállalni Belgium semlegességének tiszteletben tartására. Itt vannak a válaszok. A francia kormánytól a következő választ kaptam:

„A francia kormány el van határozva arra, hogy Belgium semlegességét tiszteletben tartja és csak abban az esetben, ha valamely más kormány megsérti ezt a semlegességet, kerülhet Franciaország az elé a kényszerűség elé, hogy védelmének biztosítására másként cselekedjék. Ezt a garanciát már többször adtuk. Az elnök szólott róla az angol királynak és a brüsszeli francia nagykövet ma a belga külügyminiszter előtt önként megújította ezt a garanciát.“

A német kormány válasza így szólt:

„A külügyek államtitkára számára lehetetlen, hogy választ adjon, mielőtt a császárt és a birodalmi kancellárt megkérdezte.“

Sir Edward Goschen, akinek megjegyeztem, hogy fontos az, hogy gyorsan kapjak választ, azt mondotta, reméli, hogy a válasz nem sokáig fog késni. A német külügyminiszter erre Sir Edward Goschennel megértette, hogy ő meglehetősen kételkedik abban, hogy egyáltalán adhatnak-e választ, mert minden válasz, amelyet adnának, nem maradhatna háboru esetére azon nem kívánt hatás nélkül, hogy bizonyos fokig a haditerv egyrészét leleplezné. Ugyanakkor sürgönyöztem Brüsszelbe a belga kormányhoz és Sir Francis Willierstől a következő választ kaptam:

„Belgium elvárja és reméli, hogy a többi hatalmak megvédik és fentartják semlegességét, amelyet fentartani legvégső erejével szándékozik. Amikor erről informált a külügyminiszter, kijelentette előttem, hogy azt hiszi, hogy területük semlegességének megsértése esetén abban a helyzetben vannak, hogy maguk képesek megvédeni magukat a behatolás ellen. Belgium és szomszédai között levő viszony kitűnő és nincs ok szándékaikkal szemben való bizalmatlanságra. Azonban mégis jönnek tartaná a szükség esetére való előkészülést.“

Abból a hírből, amelyet ma kaptam — röviddel ezelőtt ért ide s nem vagyok egészen bizonyos benne, hogy mennyire pontos formában ért hozzám — úgy látszik, hogy Belgium Németországtól ultimátumot kapott, amelynek az a célja, hogy Belgiumnak barátságos viszonyt kínáljon fel Németország részéről, az alatt a feltétel alatt, hogy megengedi német csapatoknak átvonulását Belgiumon keresztül. Nos, Uram, amíg ezek a dolgok végső részletekig nincsenek előtünk, nem akarom mindazt kimondani, amit ki kellene mondanom, ha abban a helyzetben volnánk, hogy a Háznak teljes, tökéletes, abszolút felvilágosítást nyujtsunk erről a pontról. Nálunk a mult héten abban az irányban tapogatódtak, hogy vajjon ha biztosítást adnának arra, hogy a háboru után Belgium sérthetlensége megőriztessék, ez minket kielégítene-e? Azt válaszoltuk, hogy mi azokat az érdekeket és kötelezettségeket, amelyek Belgium semlegességére vonatkoznak, nem alkudhatjuk el.

Röviddel mielőtt ideértem e Háza, értesítettek, hogy Belgium királyának következő távirata érkezett a mi királyunkhoz, György királyhoz:

„Emlékeztvén Felsőged és elődei barátságának számos bizonyítékára és Angliának barátságos magatartására 1870-ben és barátságának arra a bizonyítékára, amelyet most ismét nyujtott nekünk, appellálok Felsőged kormányának diplomáciai közbenjárására Belgium sérthetlenségének védelmére.“

A diplomáciai közbenjárás a mult héten megtörtént részünkről. Azonban mit tehet a diplomáciai közbenjárás? Belgium függetlenségéhez — sérthetlensége a legkevesebb — nagy, életbevágó érdekeink fűződnek. Ha Belgiumot kényszerítik beletörödni abba, hogy semlegességét megsértik, akkor a helyzet természetesen egészen világos. Még ha semlegességének megsértését szerződészerűen megengedi is, akkor is világos, hogy ezt csak a legmesszebbmenő nyomás hatása alatt tehetné. Európa azon részének kisebb államai csak egy dolgot kérnek. Egyetlen óhajuk az, hogy békén hagyják őket, függetlenségük birtokában. Az egyetlen, amitől félnek, azt gondolom, nem annyira

az, hogy épségüket, mint inkább az, hogy függetlenségüket megsértik. Ha ebben a háboruban, amely most Európára vár, ezen országok valamelyikének semlegességét megsértik, ha valamely harcoló fél csapatai megsértik semlegességét és semmi sem történik ennek megakadályozására, akkor háboru végeztével, bármint álljon is a területi épség dolga, a függetlenség odavész.

Van egy másik idézetem is Mr. Gladstonétól arra nézve, hogyan gondolkodott Belgium függetlenségéről. Megtalálható Hansardban*, a 203. kötet 1787. oldalán. Nem volt időm, hogy az egész beszédet elolvassam és az összefüggést megállapíthassam, azonban a dolog annyira világosnak látszik előttem, hogy semmiféle összefüggés nem változtathat értelmére vonatkozóan semmit sem. Mr. Gladstone így szólt:

„Van egy érdekünk Belgiummal szemben, amely fontosabb, mint a kezesség szószerint való érvényesítése. Ez pedig megtalálható arra a kérdésre való válaszban, hogy az eset körülményei között, ez az ország befolyással és hatalommal felszerelve, nyugodtan akarja-e nézni a legutálatosabb bűntény elkövetését, amely valaha bezenyezte a történelem lapjait és így részes akar-e lenni a bűntényben?“

Nem, Uram, ha úgy áll a dolog, hogy van valami ultimátum-féle, amely Belgiumtól azt kívánja, hogy semlegességét kompromittálja vagy megsértse, akkor bármit is ajánlanak neki ellenértékül, ha ez megtörténik, függetlensége elvész. Ha függetlensége elvész, akkor sorra következik Hollandia függetlensége. Kérem a Házat, hogy a brit érdekek szempontjából fontolja meg, mi forog kockán. Ha egy élethalál harcban Franciaországot megverik és térdre kényszerítik, nagyhatalmi állását elveszti és egy nálánál nagyobb hatalom akarata és hatalma alá kényszerül —, amik mind olyan következmények, amelyeket én nem látok előre, mert biztos vagyok benne, hogy Franciaországnak megvan az ereje, hogy

* Az angol parlament valamennyi iratának gyűjteménye. (A ford.)

teljes energiájával s azzal az ügyességgel és hazafiassággal, amellyel oly sokszor tett tanuságot, önmagát megvédje, — mégis, ha mindez megtörténnék és Belgium, majd Hollandia s azután Dánia ugyanezen túlnagy hatalmi befolyás alá kényszerülne: nem válnának-e vajjon valóra Mr. Gladstone szavai és nem állna-e előttünk egy bizonyos nagyhatalom mérhetetlen megnövekedésével szemben való közös nagy érdekünk?

Lehet azt is mondani, teszem fel, hogy álljunk félre, tartsuk össze erőinket és bármi történjék is e háboru során, annak végeztével hatásosan beavatkozhatunk, hogy a dolgokat helyreüssük, saját szempontjainkhoz alkalmazzuk. Ha valamely válságban, mint a mostaniban, a mi érdekeinket és kötelezettségeinket a belga szerződésre vonatkozóan cserben hagyjuk, akkor, kétleem, hogy végül bármilyen anyagi erőnk is legyen, annak valóban sok értéke lehessen szemben azzal a veszteséggel, amelyet becsülés dolgában szenvedtünk. És ne higgyék, hogy valamilyen nagyhatalom, akár távol marad ettől a háborutól, akár nem, annak befejezésekor képes lesz a maga tulsúlyát érvényesíteni. Ami minket illet, hatalmas flottánkkal, amelyről azt hisszük, hogy képes kereskedelmünket megvédeni, partjainkat megvédeni és érdekeinket megvédeni, mi csak kevéssel fogunk többet szenvedni, ha résztveszünk a háboruban, mintha félreállunk.

Félek, hogy ezen háboru alatt borzalmasan kell majd szenvednünk akár résztveszünk benne, akár félreállunk. A külkereskedelem meg fog akadni, nem mert a kereskedelmi utak zárva lesznek, hanem mert a másik oldalon nem lesz kereskedelem. Ha a szárazföldi nemzetek háboruba vannak egymással bonyolódva, ha egész népességüket, minden energiájukat, egész jólétüket, kétségbeesett harc során egymás ellen felvonultatják, akkor nem üzhetik velünk azt a kereskedelmet, amelyet békeidőben folytatunk, akár résztvevői vagyunk magunk is e háborunak, akár nem. Egy pillanatig sem hiszem, hogy e háboru végén, ha mindjárt távol is maradnánk tőle, abban a helyzetben, abban az anyagi helyzetben

lennénk, hogy erőnket döntően arra használhatnók fel, hogy meg nem történtté tegyük, ami a háboru során megtörtént és megakadályozzuk, hogy egész nyugati Európa — ha ez volna a háboru eredménye — velünk szemben egyetlen hatalom uralma alá kerüljön, de egészen bizonyosan tudom, hogy erkölcsileg az volna a helyzetünk, hogy minden becsültétől megfosztottuk volna magunkat. Csak azt mondhatom, hogy Belgium kérdését egy kissé feltevészerűen kezeltem, mert a tények dolgában még nem vagyok egészen bizonyos. Azonban, ha a tények olyanoknak bizonyulnának, mint amilyeneknek ezidőszerint látszanak, akkor egészen világos, hogy erre az országra az a kötelezettség vár, hogy végsőkéig elkövessen mindent, azon következmények elhárítására, amelyek ezekből a tényekből folynak, ha nem szállunk szembe velük.

Felolvastam a Háznak azt az egyetlen kötelezettségünket, amelyet mostanáig fegyverek használatára vonatkozóan, végleg vállaltunk. A Ház iránt való tartozásomnak tekintem annak kijelentését, hogy még nem vállaltunk kötelezettséget az országon kívül való fegyveres segédsapatok küldésére. A flotta mozgósítása megtörtént, a hadsereg mozgósítása folyamatban van, azonban semmiféle kötelezettséget nem vállaltunk eddig, mert félek, hogy azon példátlan európai tüzvész közepette, mint ez a mostani, nekünk, a mi óriási kötelezettségeinkkel Indiában és a birodalom más részeiben, vagy a britektől megszállt országokban, mindezeket az ismeretlen tényezőket igen alaposan meg kell fontolnunk, hogy milyen módon vegyük hasznát ezen ország egy expedíciós csapatának, mielőtt tudnók, hogyan állunk. Egy dolgot szeretnék megmondani.

Az egyetlen barátságos pontja ennek a rettenetes helyzetnek Irland. Irland közérzése — és szeretném, ha ezt kívül egészen tisztán megértenék — az irkérdést nem teszi olyanná, amelyről azt kellene magunknak mondani, hogy tekintettel kell rá lennünk. Tudattam a Házzal, hogy ezidőszerint meddig mentünk el az ígéretek terén és hogy milyen feltételek befolyásolják politikánkat és hosszabb ideig foglal-

koztam azzal, hogy milyen életkérdés Belgium semlegességének feltétele.

Milyen más politika vár a Házra? Csak egyetlen út van, amelyen a kormány a mostani pillanatban biztosíthatná, hogy kívül marad a háborun és ez az, hogy haladéktalanul feltétlen semlegességet hirdetünk. Ezt mi nem tehetjük. Azt az ígéretet adtuk Franciaországnak, amelyet felolvastam a Ház előtt és ez megakadályoz minket abban, hogy ezt tegyük. Tekintettel kell lennünk Belgiumra és ez is lehetlenné teszi számunkra a feltétlen semlegességet. És hogyha ezeknek a feltételeknek nem tesznek tökéletesen kielégítő módon eleget, akkor kötelesek vagyunk vissza nem riadni minden rendelkezésünkre álló erőnk felhasználásától. Ha ezzel ellentétben azt az álláspontot foglalnánk el és azt mondanánk: „Egyáltalán semmit sem akarunk erről a dologról tudni, semmi körülmények között — a belga szerződés kötelezettségeiről, az esetleges, britt érdekeknek megkárosításával járó Földközi-tengeri helyzetről és arról, ami Franciaországgal történhet a mi segítségünk hiánya folytán“ — ha mi azt mondanók, hogy mindez nem esik latba a mi számunkra, mindez nem jelentős a mi számunkra és azt mondanók, hogy félre akarunk állni, akkor azt hiszem, a mi megbecsültetésünket, a mi jónevünket és hírnünket áldoznók fel a világ színe előtt és a legkomolyabb és a legsúlyosabb gazdasági következményektől még sem menekülnénk meg.

Az volt a szándékom, hogy a kormány felfogását kifejtsem és a Ház elé terjesszem a megfontolás alatt álló kérdést és a benne való döntést. Egy pillanatig sem titkolom, hogy mindazok után, amiket mondtam és azután a hír után, bármily tökéletlen legyen is, amelyet Belgiumra vonatkozóan tudattam a Házsal, el kell készülnünk és mi el vagyunk készülve azokra a következményekre, hogy minden erőnket, amellyel adott pillanatban rendelkezünk — nem tudjuk, hogy milyen gyorsan — fel kell használnunk, hogy védekezzünk és a magunk részét magunkra vegyük. Tudjuk, hogy ha a tények olyanok, mint amilyeneknek én rajzoltam őket, hogy

— noha én nem beszéltem tőlünk tervezett támadásról, nem hirdettem ki azt a végleges elhatározásunkat, hogy a legrövidebb idő alatt az erőszak alkalmazásához lássunk, amíg az egész esetről értesítve nem vagyunk — az erőszak alkalmazását mégis reánk kényszeríthetik. Amennyiben a korona erejéről van szó, mi készen vagyunk. Azt hiszem, hogy a miniszterelnök és tiszteletreméltó barátom, az admirális első lordja egy pillanatig sem kételkednek abban, hogy erőnk felkészültsége és cselekvőképessége sohasem állottak magasabb fokon, mint ma és sohasem volt idő, ahol a flottánk erejében való bizalom kereskedelmünk és partjaink védelmére jogosultabb volt. Folyton a várható szenvedések és nyomorúság gondolata tölt el bennünket, amitől Európa egyetlen országa sem fog félreállással megmenekülni és amitől semmiféle semlegesség sem fog megvédeni bennünket. Az a kár, amelyet egy ellenséges hajó okozhat kereskedelmünknek, mérhetetlenül csekély, összehasonlítva azzal a kárral, amelyet a szárazföldön bekövetkező gazdasági viszonyoknak kell maguk után vonniok.

A legrettenetesebb felelősség hárul a kormányra annak eldöntésénél, hogy az alsóháznak mit tanácsoljon. Kifejtettük gondolatainkat az alsóháznak. Kifejtettük, hogy miről van szó, hogy mik az értesüléseink s, remélem, világossá tettük a Ház előtt, hogy készek vagyunk helytállani a helyzettel szemben és hogy, ha olyanná fejlődnek, amilyenné valószínűleg fejlődni fog, helyt is fogunk állani vele szemben. Az utolsó másodpercig és azon túl is a béke javára munkálkodtunk. Hogy milyen keményen, kitartóan és komolyan dolgoztunk az elmúlt héten a békéért, azt a Ház látni fogja azokból az iratokból, amelyeket eléje fogunk terjeszteni.

Ez azonban, amennyire Európá békéjéről van szó, már a múlté. Bizonyos tényekkel állunk szemben és meg kell keresnünk mindazokat a következőképpen, amelyek még folyhatnak belőlük. Azt hisszük, hogy megkapjuk az egész Ház hozzájárulását, ha e következőképpen fejleményei szerint járunk el, bármilyenek legyenek is azok és azon

intézkedések szerint, amelyeket a dolgok fejlődése vagy mások cselekvése reánk kényszerít. Azt hiszem, oly gyorsan kényszerítették ránk ezt a helyzetet, hogy az országnak még nem volt ideje arra, hogy azt a kérdést, amelyről itt szó van, világossá tegye maga előtt. Talán még mindig az osztrák-szerb viszályra gondol s nem azokra a bonyodalmakra, amelyek az Ausztria és Szerbia között levő viszályból származnak. Tudjuk, hogy Oroszország és Németország háboruban állanak. Még nem tudjuk hivatalosan, hogy a szövetséges Ausztria, amelynek Németország kell hogy segítsen, háboruban áll-e már Oroszországgal. Tudjuk, hogy sok minden történt a francia határon. Azonban nem tudjuk, hogy a párisi német nagykövet Párist elhagyta-e.

A helyzet oly gyorsan fejlődött, hogy technikailag igen nehéz megmondani a hadiállapotra nézve, hogy valóban mi történt. Megkísértem, hogy bemutassam azokat a mélyebben fekvő kérdéseket, amelyek politikánkat és magatartásunkat befolyásolják s igyekeztem őket világosan kifejteni. A legfontosabb tényeket a Ház elé terjesztettem most és ha, ami nem látszik valószínűtlennek, minket kényszerítenek és gyorsan kényszerítenek ezen kérdések alapján való állásfoglalásra, akkor azt hiszem, ha az ország elgondolja, hogy mi forog kockán, mik a valóban döntő kérdések, milyen nagy veszedelmek fenyegetnek Európa nyugatjáról, amelyek megrajzolását megkísértem a Ház előtt, akkor minket általában támogatni fog, nemcsak az alsóház, hanem az egész ország akaratereje, elszántsága, bátorsága és kitartása is.

2. Sir Edward Grey további kijelentése az alsóházban 1914 augusztus 3-án.

Németország és Belgium.

Szeretnék a Házzal egy hírt tudatni, amelyet most kaptam és amely nem volt kezeim között, amikor ma délután nyilatkozatot tettem. Ez egy közlés,

amelyet a londoni belga követségtől kaptam és amelynek a tartalma a következő:

„Németország tegnap este 7 órakor jegyzéket küldött, amely Belgiumnak barátságos semlegességet javasol, amihez belga területen való szabad átvonulás tartoznék. A királyság függetlenségének fentartását és területi épséget ígéri békekötés idejére s ennek megtagadása esetére Belgiumot ellenséges magatartással fenyegeti. 12 órás határidőt állapítottak meg a válaszra. A belgák azt válaszolták, hogy semlegességük ellenirányuló támadás flagráns megsértése volna a népjognak és hogy a német javaslat elfogadása a nemzet becsületének feladását jelentené. Kötelességeinek tudatában Belgium erősen el van szánva arra, hogy e támadást minden lehető eszközzel visszaveri.“

Természetesen csak azt mondhatom, hogy a kormány el van határozva, hogy ezt a most kapott hírt komoly megfontolás tárgyává tegye. Nem fűzök hozzá semmi más megjegyzést.

3. A miniszterelnök nyilatkozata az alsóházban 1914 augusztus 4-én.

Mr. Bonar Law: Meg akarom kérdezni a miniszterelnököt, hogy van-e valami közölni valója a Házzal?

A miniszterelnök (Mr. Asquith): Tiszteletreméltó barátom, a külügyek államtitkára, politikánkról tegnap itt adott nyilatkozatának megfelelően, ma reggel a következő sürgönyt küldte berlini nagykövetünkhöz. Ime a tartalma:

„A belgák királya Őfelsége a királyhoz kérészt intézett Belgium javára történő diplomáciai közbenjárásért. Őfelsége kormányát továbbá értesítették, hogy a német kormány a belga kormányhoz jegyzéket intézett, amely barátságos semlegességet ajánl, a belga területen át történő szabad átvonulás feltételével és ígéri a királyság és területei függetlenségének és épségének a békekötés alkalmával való fentartását, azzal a

fenyegetéssel, hogy elutasítás esetére Belgiummal ellenségesen fog elbánni. Választ 12 órán belül kívántak.

Halljuk továbbá, hogy Belgium ezt, mint a népjogok flagrns megsértését, határozottan elutasította.

Öfelsége kormánya kénytelen tiltakozni azon szerződés megsértése ellen, amelynek vele együtt Németország is aláírója és biztosítékot kell kérnie, hogy a Belgiummal szemben felállított követelést nem tartják fenn tovább és semlegességét Németország tiszteletben fogja tartani. Azonnal való választ kell kérnie.“

Ma reggel brüsszeli követünktől a következő sürgönyt kaptuk:

„A német nagykövet ma reggel jegyzéket intézett a belga külügyminiszterhez, amely kijelenti, hogy miután a belga kormány a császári kormánytól eléje terjesztett jóindulatu javaslatokat elutasította, ez utóbbi sajnálatára kényszerültnek látja magát arra, hogy, ha kell, fegyveres hatalommal vigye keresztül azokat az intézkedéseket, amelyek, tekintettel Franciaország fenyegetésére, szükségesek.“

Ugyanekkor — szinte közvetlenül utána. — az itteni, londoni belga követségtől a következő sürgönyt kaptuk:

„A vezérkar értesít, hogy területünket Gemmenichnél (közel Aachenhoz) megsértették.“

Egy későbbi értesítés tudatta, hogy a német hadsereg messzebb benyomult belga területre. Ma reggel az itteni német nagykövettől megkaptuk továbbá azt a sürgönyt, amelyet a német külügyi államtitkár küldött hozzá és amelyet a nagykövet hozzánk juttatott. Így szól:

„Kérem, oszlasson el minden bizalmatlanságot, amely a brit kormánynál, a mi szándékaink tekintetében fennállhat, amennyiben ismételve meg a leghatározottabban azt a formális kijelentésünket, hogy még Belgiummal való fegyveres konfliktus esetén is Németország semmiféle

ürüggyel belga területet nem fog annektálni. Ennek a kijelentésnek az őszinteségét megerősíti az a tény, hogy Hollandiának ünnepélyesen szavunkat adtuk, semlegességének tiszteletben tartására. Világos, hogy nem annektálhatunk belga területet haszonnal anélkül, hogy ugyanakkor területhódítást ne csináljunk Hollandia kárára. Kérem, tudassa Sir Edward Grey-jel nyomatékosan, hogy a német hadsereget nem lehet Belgiumon keresztül történő francia támadásnak kitenni, amelyet teljesen kifogásolhatatlan információk alapján igenis terveztek. Németországnak ezért figyelmen kívül kell hagynia a belga semlegességet, mert élet-halál kérdése a mi számunkra a francia előhaladás megakadályozása.“

Öfelsége kormányának nevében a következőket kell ehhez hozzáfűznöm: Mi ezt semmi módon nem tekinthetjük kielégítő nyilatkozatnak. Válaszunkban megismételtük azt a kérelmünket, amelyet a múlt héten intéztünk a német kormányhoz, hogy ugyanazt a garanciát adja nekünk Belgium semlegessége tekintetében, amelyet a múlt héten nekünk és Belgiumnak Franciaország nyújtott. Azt követeltük, hogy erre a kérésünkre való válasz és ma reggeli sürgönyünkre — amelyet a Háznak felolvastam — vonatkozó kielégítő válasz éjjel előtt adassék.

4. A miniszterelnök Kijelentése az alsóházban 1914 augusztus 5-én.

Mr. Bonar Law: Szabad-e a miniszterelnököt megkérdezni, hogy van-e olyan hire, amelyet ma közölhet velünk?

A miniszterelnök: Berlieni nagykövetünk tegnap este 7 órakor átvette utleveleit és tegnap éjjel 11 óra óta Németország és közöttünk háborus állapot áll fenn.

Brüsszeli követünktől a következő sürgönyt kaptuk:

„A külügyminisztertől“
— azaz a belga külügyminisztertől —

„éppen most jegyzéket kaptam, amelynek szó szerinti fordítása a következő:

„A belga kormány sajnálja, hogy kénytelen Öfelsége kormányával tudatni, hogy ma reggel Németország fegyveres katonasága, szerződésesen megállapított kötelezettség megsértésével, belga területre hatolt be.

A belga kormány továbbra is el van szánva arra, hogy minden rendelkezésére álló eszközzel ellentállást fejt ki.

Belgium Nagybritanniára, Franciaországra és Oroszországra appellál, hogy mint kezesek, területének védelménél közösen munkálkodjanak közre. Ez megegyezéses közös akció volna azzal a céllal, hogy Németországnak Belgium ellen intézett erőszakos rendszabályaival szembeálljon és ugyanakkor Belgium függetlenségét és területi épségét a jövőre nézve fenntartsa.

Belgium boldog, hogy kijelentheti, hogy megerősített helyeinek védelmét átveszi.“

Az itteni francia követtől továbbá a következő sürgönyt kaptuk, amelyet a francia kormány a brüsszeli angol követtől kapott:

„A belga hadügyminisztérium kabinetfőnöke a francia katonai attasét megkérte, hogy azonnal történjenek előkészületek a francia csapatoknak a belga hadsereggel való együttműködése és találkozása érdekében, a jótálló hatalmakhoz intézett felhívás eredményének reményében. Ezért a belga kerületi kormányzókhoz utasítások mentek, hogy francia csapatok mozgulatait ne tekintsék határsértéseknek.“

Ez az egész információ, amelyet ebben a pillanatban a Háznak adhatok. Megragadom azonban az alkalmat annak kijelentésére, hogy holnap a pénzügyi bizottságban 100,000.000 font sterlinges hitel megszavazását fogom javasolni rendelkezési célokra.*

* Az angol parlament pénzügyi kérdések tárgyalásánál bizottsággá alakul át. Olyan pénzügyi bizottsága, amely csak választott tagokból áll, nincsen. (A kiadó megjegyzése.)

5. A miniszterelnök nyilatkozata az alsóházban 1914 augusztus 6-án.

Tárgyalás alatt az a javaslat és kérdés áll, hogy „a parlament rendes engedélyezésein felül egy, a százmillió font sterlinget túl nem haladó összeg szavaztassék meg Őfelségének mindazon kiadások fedezésére, amelyek az 1915 március 31-én végződő évnél folyamán keletkezhetnek az ország biztonságából, tengerészeti és katonai intézkedések véghezviteléből, élelmiszerbehozatal megszerzéséből, az ipar, a kereskedelem és az üzleti összeköttetések fentartásának elősegítéséből akár a kockázatok biztosítása vagy kártalanítása útján, akár szükölködésen való más segítség útján, mint általában minden kiadásból, amelyek a háborús állapot tényéből keletkezhetnek.“

A miniszterelnök (Mr. Asquith): Amidőn arra kérem a Házat, hogy járuljon hozzá azokhoz a határozatokhoz, amelyeket az elnök ur éppen most olvasott fel helyéről, nem szándékozom, még pedig azért, mert azt egyáltalán nem tartom szükségesnek, újból átvenni azt az egész kérdéssorozatot, amelyet két vagy három nap előtt igen tisztelt barátom, a külügyi államtitkár kimerített. Megállapította azokat az okokat — s nem hiszem, hogy bármely megállapítása megcáfolható volna és kétségtelen, hogy egyiket sem cáfolták még meg —, amelyek alapján Őfelsége kormánya kénytelen volt a legnagyobb ellenszenvvel és végtelen sajnálattal hadiállapotban lévőnek jelenteni ki ezt az országot egy olyan hatalommal, amely sok éven keresztül, sőt elmúlt emberöltőkön át, velünk barátságban élő hatalom volt. Azonban, Uram, azt gondolom, hogy azok az okiratok, amelyeket ma átadtunk a parlamentnek és amelyek most tiszteletreméltó tagjai kezében vannak, meg fogják mutatni, mennyire megfeszítettek, mennyire fáradhatatlanok, mennyire szakadatlanok voltak tiszteletreméltó barátom fáradozásai még akkor is, amikor az utolsó reménysugár is elhalványultnak látszott, hogy Európának tisztos és maradandó békét szerezzen. Mindenki tudja, hogy annál a nagy vál-

ságnál, amely a múlt évben Európa keletén játszódott le, mint egész Európa elismerte, nagy mértékben, ha nem elsősorban, az én igen tisztelt barátom lépéseinek volt köszönhető, hogy a konfliktus területe körülhatárolódott és — már amennyiben a nagyhatalmakról van szó — a béke megmaradt. Noha fáradozásaink a mostani alkalomnál, sajnos, kevesebb eredménnyel jártak is, mégis biztos vagyok abban, hogy ez a Ház és az ország s hozzá akarom fűzni, az utókor és a történelem el fogja ismerni, ami végre is a legnagyobb dicsőség, amelyet államférfi arathat, hogy anélkül, hogy egy pillanattig vagy csak egy hüvelyknyire is feláldozta volna saját országa becsületét vagy érdekeit, kevesek példájára fáradozott azon, hogy valamennyi ország legnagyobb érdekét fentartsa és megóvja — a világbékét. Azok az iratok, amelyek most a Ház igen tiszteletreméltó tagjainak kezében vannak, még ennél is többet bizonyítanak. Megmutatják, hogy melyek voltak azok a feltételek, amelyeket semlegességünkért cserébe nekünk felkínáltak. Remélem, hogy nemcsak ennek a Háznak a tagjai, hanem polgártársaink is mindenfelé el fogják olvasni azokat a közléseket, amelyek csak egy héttel ezelőtt Berlin és London között váltódtak erre az ügyre vonatkozóan, el fogják olvasni őket, szívükre veszik és megjegyzik őket. Azok a feltételek, amelyekkel semlegességünket megvásárolni próbálták, bentfoglaltatnak abban az értesítésben, amelyet a német kancellár Sir Edward Goschennel közölt július 29-én a 85. számú nyilvánosságra hozott okiratban.* Azt gondolom, hogy egy pillanatra ki kell térnem rá. Sir Edward Goschen, miután az Oroszország és Ausztria között való helyzetre utalt, így folytatja:

„Ő (a kancellár) azután rátért arra, hogy a következő merész javaslatot tegye Anglia semlegessége ellenében. Azt mondta: amennyire ő abban a helyzetben van, hogy a brit politika alapelvét megítélje, világos, hogy Nagybritannia semmi esetre sem fogja tétlenül nézni és meg-

* Lásd ezen kiadás 3-ik füzetét.

engedni, hogy Franciaországot valamely esetleg kitérő konfliktusban agyonnyomják. Ez azonban nem célja Németországnak. Ha Nagybritannia semlegessége biztosított, akkor a brit kormánynak minden biztosítékot megadnának arra, hogy a császári kormány“, —

kérem a Házát, hogy figyeljen ezekre a szavakra — „ha egy esetleg bekövetkező háboruban győzne, nem fog területhódításra törekedni Franciaország kárára.“,

Sir Edward Goschen rátért egy igen helyénvaló kérdés felvetésére:

„Megkérdeztem Öexcellenciáját a francia gyarmatokra vonatkozóan.“

Mik a francia gyarmatok? Franciaország birtokainak és dominiáumainak valamennyi részei Európa földrajzi területén kívül.

„Azt mondotta, hogy nincs abban a helyzetben, hogy e tekintetben is hasonló nyilatkozatot tegyen.“

Engedjék meg, hogy rátérjek arra a pontra, amely az én személyes véleményem szerint mindig a dolog kritériuma, döntő tényezője volt: a kis államok helyzetére:

„Ami ellenben Hollandiát illeti, azt mondotta Öexcellenciája, hogy amíg Németország ellenfelei Hollandia épségét és semlegességét tiszteletben tartják, Németország hajlandó Öfelsége kormányának azt a biztosítékot nyújtani, hogy hasonlóképen fog eljárni.“

Ezután következik Belgium:

„Franciaország magatartásától függ, hogy milyen intézkedésekre kényszerülhet Németország Belgiumban; ha azonban a háborúnak vége lesz, akkor Belgium integritása fentartatnék, feltéve, hogy nem foglalt állást Németország ellen.“

A Ház szíveskedjék megfigyelni a két eset között való megkülönböztetést. Hollandia tekintetében nemcsak függetlenségről és területi épségről van szó, hanem semlegességéről is. Azonban Belgiumra vonatkozóan a semlegességet egyáltalán nem említették.

Nines szó semmi másról, pusztán biztosítás arról, hogy a háboru után Belgium területi épségét tiszteletben fogják tartani. Azután hozzáfűzte Öexcelenciája:

„Mióta ő kancellár, elejétől fogva az volt politikájának a célja, hogy az Angliával való megértést megteremtse. Ő reméli, hogy azok a biztosítékok

— azok a biztosítékok, amelyeket a Háznak felolvastam —

meg fogják adni az alapjait annak a megértésnek, amelyre ő oly nagyon törekszik.“

Mit jelent mindez? Engedjék meg, hogy a Háztól kérdezzem ezt. Nem azzal a szándékkal teszem, hogy felszítsam a szenvedélyeket és bizonyára nem azzal a szándékkal, hogy az érzelmeket Németország ellen lázítsam. Hanem teszem azért, hogy a brit kormány állásfoglalását e kérdésben igazoljam és megvilágítsam. Mit jelentett ez az ajánlat? Elsősorban a következőket: hogy mi, ha hozzájárultunk volna, Franciaország háta mögött — ezekbe a tárgyalásokba nem vonták be — Németországnak szabadságot adtunk volna arra, hogy egy eredményes háboru esetén Franciaország valamennyi Európán kívüli birtokait és dominiumait annektálja. Mit jelentett volna Belgiumra vonatkozóan? Vajjon, ha, mint azt a napokban tette, megható felhívásával hozzánk fordul, hogy az ő semlegességére vonatkozó ünnepélyes kezességünket teljesítsük, milyen választ adtunk volna neki? Kénytelenek lettünk volna azt mondani, hogy tudta nélkül az őt fenyegető hatalomnak eladtuk lekötött szavunk betartására vonatkozó kötelezettségünket. A Ház és az ország természetesen olvasták az utolsó pár órában Belgium királyának rendkívül megható felhívását és nem irigylem azt az embert, aki ezt a felhívást érzéketlen szívvel tudja olvasni. Belgák harcolnak és áldozzák fel életüket. Vajjon mi volna Anglia helyzete ezzel a színjátékkal szemben ma, ha ahhoz a gyalázatos ajánlathoz hozzájárultunk volna? És vajjon mit kapnánk cserébe barátaink elárulásáért és kötelezettségeink be nem tartásáért? Mit kapjunk

vajjon ellenszolgálatásként? Egy ígéretet — más semmit. Ígéretet arról, hogy Németország mit fog bizonyos körülmények között tenni. Ígéretet s erre ügyeljünk — sajnálom, hogy ezt kell mondanom, azonban ezt okmányszerűen meg kell állapítani — ígéretet olyan hatalomtól, amely pontosan ugyanabban a pillanatban hirdeti ki azt a szándékát, hogy megszegi saját szerződését és amely felszólított minket is, hogy ugyanazt tegyük. Csak azt mondhatom, hogy ha haboztunk volna, vagy időt vesztegettünk volna el, mi magunkat, mint kormányt becstelenné tettük s ezen ország érdekeit elárultuk volna. Örömmel látom azt a választ s azt gondolom, az ország is, amelyet az én igen tiszteletreméltó barátom adott és amelynek két leghatásosabb pontját fel akarom olvasni a Háznak. Ez az okmány, amely irataim között a 101. számú*), egy hét előtt okmányszerűen foglalta össze a brit kormány magatartását s mint gondolom, a brit népet is. Igen tiszteletreméltó barátom ezt mondja:

„Öfelsége kormánya egy pillanatra sem állhat rá a kancellár azon javaslatára, hogy ilyen feltételek ellenében semlegességre kötelezzemagát.

Tőlünk valójában azt kívánja, hogy kötelezzük magunkat tétlenségre mindaddig, amíg francia gyarmatokat szednek el és Franciaországot verik, de amíg Németország nem vesz el olyan francia területet, amely nem gyarmat.

Anyagi szempontokból“ —

igen tiszteletreméltó barátom, mint mindig, igen mérsékelt hangon beszél —

„ez az ajánlat elfogadhatatlan, miután Franciaország anélkül, hogy újabb európai területet vennének el tőle, annyira összemorzsolható, hogy nagyhatalmi állását elveszti és a német politika gyámsága alá kerül.“

Ez az anyagi része a dolognak. Azután így folytatja:

„Ettől eltekintve, szégyenletes volna a mi számunkra, ha Németországgal Franciaország

*) Lásd ezen kiadás 3. füzetét. 101. szám.

kárára megkötnénk ezt az üzletet; olyan szégyen volna ez, amelytől ez ország jóhírneve sohasem szabadulna meg.

A kancellár továbbá felszólit minket arra, hogy mindazokat a kötelezettségeket és érdekeket, amelyek Belgium semlegességére vonatkoznak, alkudjuk el. Ebbe az üzletbe éppoly kevésbé bocsátkozhatunk.“

Azután így szól:

„Fenn kell tartanunk magunknak szabadságunkat, hogy úgy cselekedjünk, ahogy a körülmények azt követelni látszanak.“

És ehhez a következő mondatokat fűzi, amelyeket a Ház, azt hiszem, méltányolni fog:

„Fűzze . . . a legkomolyabban hozzá, hogy az egyetlen út Anglia és Németország jóviszonyának fentartására az, hogy közösen tovább folytatják munkájukat Európa békéje javára . . . Ezért a célért Öfelsége kormánya teljes őszinteséggel és jóakarattal a mondott módon fog munkálkodni.

Ha Európa békéjét fenn lehet tartani és a mostani válságot épségben legyürtük, akkor az lesz a törekvésem, hogy olyan megegyezés javára munkálkodjam, amelyben résztvehetne Németország és amely biztosítékot adhatna neki arra, hogy Franciaország, Oroszország részéről és a mi oldalunkról nem fognak támadó vagy ellenséges politikát ő ellene vagy szövetségesei ellen együttvéve vagy külön-külön folytatni. Ez volt a vágyam és ezért dolgoztam,“ —

ez a megállapítás sohasem volt igazabb, —

„amennyit csak tudtam az utolsó Balkánválság idején és miután Németországnak hasonló célja volt, viszonyunk szemmel láthatóan javult. Ez az eszme idáig tul utópisztikus volt, semhogy határozott javaslatok tárgya lehetett volna, azonban, ha a mostani válság, amely sokkal akutabb, mint bármelyik, amelyen Európa emberöltők óta keresztülment, baj nélkül elmúlt, megvan az a jó reményem, hogy az utána kö-

vetkező megkönnyebbülés és visszahatás a hatalmaknak egymáshoz való sokkal határozottabb közeledését teheti lehetővé, semmint az eddig volt lehetséges.“

Ez az okmány nézetem szerint világosan, mérsekelt és meggyőző hangon fejt ki kormányunk magatartását. Vajjon bárki is, aki olvassa, megtagadhatja-e annak elismerését, hogy a hangja szemelláthatóan őszinte és komoly? Tisztességgel bárki is kételkedhetik-e abban, hogy ezen ország kormánya nagy provokációk ellenére — és én azokat a javaslatokat, amelyeket nekünk tettek, olyanoknak tekintem, amelyeket megfontolás nélkül és szinte válasz nélkül is félredobhattunk volna —, kételkedhetik-e valaki abban, hogy e nagy provokációk ellenére is az az igen tiszteletreméltó ur, aki már megszerezte magának az európai béke megteremtőjének címét — amelyet nálánál jobban senkisésem érdemelt meg — a legutolsó órának legutolsó pillanatáig munkálkodott ennek a jóttevő, sajnós, meggátolt törekvésnek a javára? Jogom van kijelenteni és ezt az ország nevében teszem — nem egy párt, hanem az egész ország nevében beszélek —, hogy mindazokat az erőfeszítéseket, amelyeket a kormány megtehet, mi a béke érdekében megtettünk. Azonban ezt a háborút ránk kényszerítették. Miért harcolunk? Mindenki tudja és senki sem tudja a kormánynál jobban, hogy a háborúnak milyen rettenetes, gazdaságilag és társadalmilag kiszámíthatatlan egyéni és politikai bajokat kell, különösen ha a világ nagyhatalmai között tör ki, maga után vonnia. Senki sincs közöttünk ezeken a padokon, aki e nehéz napokban — sulyosabb napok talán, mint aminőket államférfiak testülete száz év óta átélt —, senki sincs közöttünk, akinek szeme előtt egész idő alatt nem lebegett világosan az a példátlanul sok szenvedés, amelyet a háborúnak, még ha jogos ügyért folyik is, fel kell idéznie, nemcsak azokra a népekre, amelyek ebben az országban és a világ más országaiban most élnek, hanem az utódokra és az egész európai civilizáció reménységeire is. Minden lépést, amelyet tettünk, ennek tudatában tettünk és a felelősségnek olyan

érzésével, amelyet leírni lehetetlen. Ha, sajnos, minden törekvésünk ellenére, hogy a békét fentartsuk és teljes és nyomasztó tudatával annak az eredménynek, amely bekövetkezik, ha a háboru mellett szól a döntés — ha mindemellett kötelességünknek és az ország érdekében valónak találtuk, hogy háboruba induljunk, akkor a Ház biztos lehet afelől, hogy ez azért történt, mert mi hisszük és, biztos vagyunk benne, az ország is hinni fogja, hogy kardunkat igazságos ügy érdekében huzzuk ki.

Ha megkérdeznek, hogy miért harcolunk, akkor két mondattal válaszolok. Először, hogy egy ünnepestélyes nemzetközi kötelezettséget teljesítsünk, olyan kötelezettséget, amelyet, ha az élet köznapi ügyeiben magánszemélyek között kötöttek volna, nemcsak törvényes, hanem becsületbeli kötelességnek is tekintenének, amelyet senki olyan nem volna képes elutasítani, aki önmagát becsüli. Másodszer, mondom, azért harcolunk, hogy napjainkban, amelyekben a hatalom, az anyagi hatalom gyakran látszik az emberiség fejlődése uralkodó tényezőjének, megvédjük azt az elvet, hogy a kis nemzeteket a nemzetközi tisztesség kárára nem lehet az erős és tulnyomó erejű hatalmak önkényével agyonnyomni. Nem hiszem, hogy nemzet nagy viszályba — és ez egyike a legnagyobbaknak, amelyet a történelem valaha ismerni fog — tisztább lelkiismerettel és annak erősebb tudatával léphet, hogy ő nem terjeszkedésért, nem is saját önző érdekeinek védelméért harcol, hanem olyan elvekért, amelyeknek fentartása életérdeke a világ civilizációjának. Teljes meggyőződéssel nemcsak annak helyes és jogos voltáról, hogy ezt a nagy döntést provokáljuk, hanem teljes tudatában azoknak a kötelezettségeknek is, amelyeket ez ránk ró, lépünk a harcba. Szerezzünk most már bizonyosságot magunknak arról, hogy nemcsak az egyesült királyság minden segélyforrása, hanem annak a nagy birodalomnak a segélyforrásai is, amelyeknek középpontja, a mérleg serpenyőjébe dobassanak és ezen cél megfelelő biztosítására rátérek már most arra, hogy ezt a bizottságot megkérjem — azt az egészen szokatlan kérést intézzem hozzá —,

szavazzon meg a kormánynak 100,000.000 font sterling hitelt. Nem bocsátkozom és biztos vagyok benne, a bizottság nem is kívánja, hogy belebocsátkozzam azoknak a technikai megkülönböztetéseknek a fejtegetésébe, amelyek a hitelmegszavazások és a pótmegszavazások és mindazon különösségek és finomságok között vannak, amelyek ebben a vonatkozásban előállanak. Ennél sokkal magasabb szempont fekszik előttünk. Ha szükséges volna, pusztán technikai okokból is meg tudnám indokolni azt az eljárást, amelyet javasolunk; azonban nem teszem, mert azt hiszem, hogy ez nem felelne meg a bizottság hangulatának és állapotának. Egy pontra szeretném a figyelmet irányítani, ez a javaslat címe és bevezetése. Eddig az ilyen természetű megszavazások rendszerint a haditengerészet és hadsereg céljai számára történtek; mi azonban fontosnak tartottuk, hogy megkérjük a bizottságot, hogy nagyobb mértékben ajándékozzon meg minket bizalmával, mint az a hitelmegszavazások közönséges keretei között szokott történni, úgy hogy azt a pénzt, amelynek kiadására felhatalmazást kérünk, ne csak tengerészeti és katonai kiadásokra szabadjon fordítani, hanem arra is, hogy támogassuk az élelmiszerbehozatalt, az ipar, kereskedelem és közlekedés fenntartását akár biztosítás, akár a kockázatok kártalanítása útján vagy más módon, valamint inségeken való segítségére s általában mindazokra a kiadásokra, amelyek a hadiállapot tényéből folyhatnak. Azt hiszem, a bizottság egyet fog érteni velünk, hogy jó volt a hitelmegszavazások keretének ez a kitérítése, úgy hogy mindezeket a különféle dolgokat egybefoglalja. Ez a kormánynak szabad kezét ad. Természetes, hogy a kincstári kezeléség minderről számadást fog adni és mindenféle kiadás a Ház jóváhagyása elé fog kerülni. Azt hiszem, igen sajnálatos, sőt nagy veszedelem volna, ha egy ilyen nagy válságban nem volnánk abban a helyzetben, hogy rendszabályokhoz nyuljunk — olyan rendszabályokhoz, amelyek mai nap sokkal szükségesebbek, mint a régi idők egyszerű körülményei között — a kiadásoknak mindazon különféle ágazataira és fejlődéseire

vonatkozóan, amelyeket az európai nagyhatalmak között dúló háborus állapot ténye valamennyiüknél kell, hogy megteremtse.

Hadügyi államtitkári minőségemben is — ezt az állást ma reggelig töltöttem be — póthitel megszavazását kérem a hadsereg legénysége számára. Talán megengedi nékem a bizottság, hogy egy pillanatra a kérdés személyes részére vonatkozóan megemlítsem, hogy a hadügyi államtitkár hivatalát olyan körülmények között vállaltam, amelyekre nem kell visszatérnem, mert mindenkinek élénk emlékezetében vannak; vállaltam abban a reményben és azzal a céllal, hogy a dolgoknak az az állása a hadseregben, amelyet valamennyien sajnáltunk, gyorsan befejeztessék és a teljes bizalom ismét visszaállíttassék. Azt hiszem, hogy most ez a helyzet; valóban, én tudom, hogy ez így van. Nincsen lojálisabb és egységesebb testület, nincsen testület, amelyben a fegyelemnek szelleme és gyakorlása mélyebb gyökeret vert volna és többre becsülnék, mint a brit hadseregben. Bármily szívesen végeztem volna is ezen hivatal munkáit és azt normális körülmények között meg is tettem volna, nem tartanám méltányosnak a hadsereggel és különösen az országgal szemben, hogy egy miniszter megossa a maga figyelmét ezen hivatal és egy másik között és még kevésbé azt, hogy a korona első minisztere, akinek be kell tekintenie valamennyi minisztérium ügyeibe és aki végső fokon az egész kabinet politikájáért felelős, csak mellékes figyelmet, amilyent éppen ráfordíthat, szenteljen a hadsereg ügyeinek egy nagy háboru idején. Örülök tehát, hogy jelenthetem, hogy lord Kitchener személyében egy kiváló katona és szervező, azzal a nagy önfeláldozással és hazafisággal, amelyet tőle mindenki elvár, kérésemre beugrott a sáncokba. Lord Kitchener, mint mindenki tudja, nem politikus. Az ő kapcsolata a kormánnyal, mint a kabinetnek egy tagja, nem szabad, hogy úgy tekintessék, mintha ez őt a politikai nézeteknek valamilyen fajtájával azonosítaná. Nagy közszükséglet idején a közkiváncsosság ohajának tett eleget és én biztos vagyok abban, hogy a legégetőbb feladatok teljesítésé-

sekor, amelyek miniszterre valaha vártak, valamennyi párt és irányzat bizalmát birni fogja.

A hadsereg számára kérem azt a felhatalmazást, hogy a minden fokozatbeli legénységének létszámát, a már megszavazott létszám felett nem kevesebbel, mint 500.000-rel felemeljük. Biztos vagyok abban, hogy a bizottság nem fogja megtagadni hozzájárulását; mert mi a bátorságot ehhez a kívánsághoz nemcsak az eset komolyságára és szükségességére vonatkozó meggyőződésünkben merítjük, hanem annak a ténynek az ismeretéből, hogy India bizonyára hajlandó nekünk két divíziót küldeni és hogy valamennyi önkormányzati gyarmatunk önkéntesen és felhívás nélkül ajánlkozott, hogy a birodalomnak szükség idején képességük legszélső határáig minden nekik lehető segítséget megadják emberek és pénz dolgában. Az anyaországnak kell példát adnia, mialatt hálával és szeretettel válaszol családjá szétszórt tagjainak rokoni ajánlatára.

Többet nem akarok mondani. Ez nem alkalom véleményeltérések megvitatására. Mindabba, amit mondtam, úgy jögesetünk megállapításánál, mint általános leírásánál azoknak az intézkedéseknek, amelyeknek megtételét szükségesnek tartjuk, azt hiszem, nem léptem át az igazság szigoru határait. Nem az én dolgom — nem dolga egyetlen hazafias érzésű férfinak sem — felébreszteni az érzéseket, szónoklatokba bocsátkozni, nemzetközi gyűlölködésre izgatni. Az alkalom tulkomoly ehhez. Nagy kötelességet kell teljesítenünk, súlyos bizalmi feladatot kell elvégeznünk, bizalommal hisszük, hogy a parlament és az ország módot fog nekünk erre adni.

